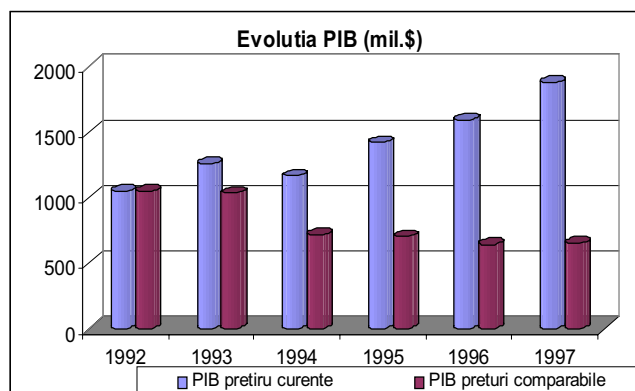

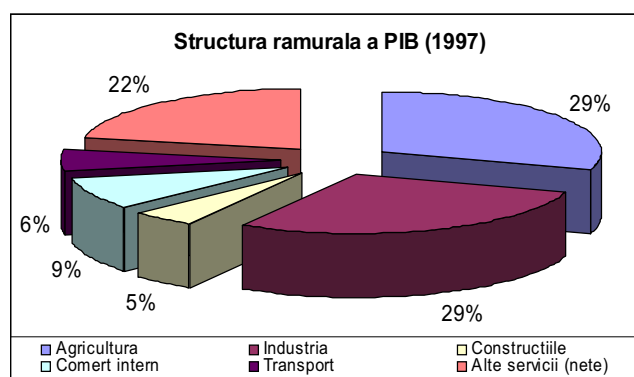
4. Sectorul real: economia oficială și subterană

4.1 Produsul Intern Brut

Tranziția Republicii Moldova la economia de piață se petrece în condițiile unui declin economic adânc, manifestându-se în sectorul real economic prin reducerea dramatică a producției, desfășurarea procesului inflaționist și creșterea șomajului. În 1992 – 1997 statistica înregistrează o diminuare – record a PIB în termeni reali – peste 37% (din 1990 – cu 64%), atingând o valoare de 8,7 miliarde lei și un nivel de asemenea record de scăzut în țările CSI al PIB pe cap de locuitor – 2,4 mii lei (515\$). Pentru 1998 se prevede diminuarea continuă a PIB cu 5-10%.

Deschiderea Moldovei către economia mondială a contribuit la nivelarea relativă a prețurilor interne și a celor externe; drept rezultat, diminuarea PIB real exprimat în dolari SUA a fost relativ mai mică (cu mai puțin de 40% față de 1990). Evoluția PIB în termeni nominali, chiar fiind exprimat în dolari SUA, a arătat o creștere cu circa 80%, atingând valoarea de 1878 mil. dolari SUA.

Structura PIB calculată în diviziune de ramuri (după valoarea adăugată) este relativ stabilă, cu o pondere maximă a sectorului agro-industrial. Se manifestă o tendință de creștere a cotei serviciilor.

Structura PIB după cheltuieli (%)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Consum final	57.5	55.9	75.4	82.9	95.8	96.6
inclusiv: cheltuielile statului	5.4	15.9	22.9	27.1	27.2	26.1
Formarea capitalului brut	59.8	55.8	28.8	24.9	24.4	24.2
Export net	-17.3	-11.7	-4.3	-7.8	-20.2	-20.8

Structura PIB calculat după metoda cheltuielilor, arată o tendință negativă de creștere a cotei consumului final (de la 57,4 % în 1992 până la 96,6% în 1997). În 1998 situația este și mai alarmantă, indicatorul ridicându-se la 123%. Acest fenomen are două cauze: pe de o parte, aceasta înseamnă că statul trăiește tot mai mult din împrumuturi, neținând cont de venituri; pe de altă parte, este comun pentru toate economiile, că populația este mai predispusă să declare cheltuielile sale, ascunzând veniturile și contribuind la lărgirea fenomenului economiei subterane. Calculele noastre arată, că ponderea economiei subterane a crescut în perioada în cauză atingând valori maxime în

1997 (55- 60%). Începând cu 1995 economia totală (inclusiv cea tenebră) înregistrează o creștere.

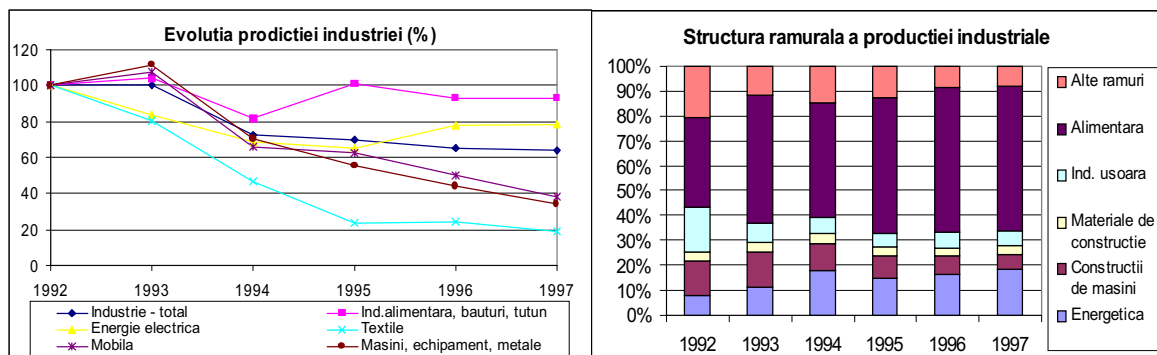
În șase ani structurile statale au devenit mai costisitoare pentru societate. Cota cheltuielilor publice în PIB crește de 4,8 ori (de la 5,4% în 1992 până la 26,1% în 1997). Și mai alarmant este faptul că ponderea cheltuielilor publice în cele totale crește de asemenea. Astfel, în 1992 ea a constituit 9,4%, iar în 1997, când practic are loc dezetatizarea economiei, pe când cota statul constituie deja 27%.

Acest fenomen se petrece paralel cu declinul dramatic în formarea capitalului brut (de la 59,8% din PIB în 1992 până la 24,2% în 1997), ceea ce, evident, va condiționa declinul economic în Republica Moldova, dar într-o perioadă îndelungată de timp.

Cota exportului net a variat de la -17,3% în 1992 până la -20,8% în 1997 (vezi capitolul 4.4), trecând prin minimul său în 1994 (- 4,3%).

4.2 Industria

Evoluția producției industriale în perioada anilor 1992 – 1997 arată o diminuare a producției brute cu 36%, deși acest declin a variat esențial după ramuri. Astfel, declinul în producția industriei construcțiilor de mașini a reprezentat 66%, producția mobilei – 61%, textilelor – 80%, electro-energetică – 21%, în industria alimentară – 36%. În primele

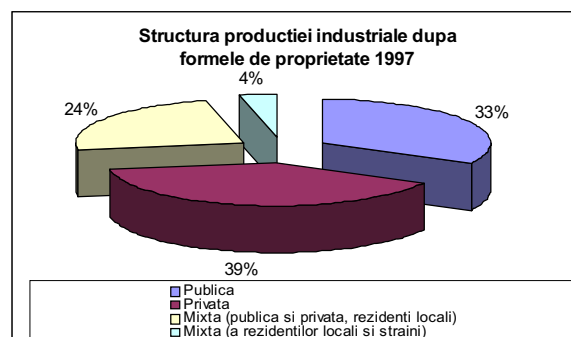
nouă luni ale a. 1998 producția industrială s-a diminuat în raport cu aceeași perioadă a anului 1997 cu 5,7%. În luna septembrie 1998 s-a produs o diminuare bruscă a producției industriale (cu 32,5%). S-a redus volumul de producție în întreprinderile industriei de prelucrare a lemnului (cu 17,3%), ușoare (9%), a materialelor de construcție (10,6%), zahărului (13,4%), de panificație (11,6%), cărnii (28,3%), de vinificație (21,4%).

Drept cauze a acestor reduceri figurează impactul crizei financiare din Rusia (reducerii momentane a cererii) și aplicarea metodei de atribuire a TVA la materia primă, materiale, articole de completare importate, impozitarea dublă a mărfurilor exportate în Rusia și Belarus.

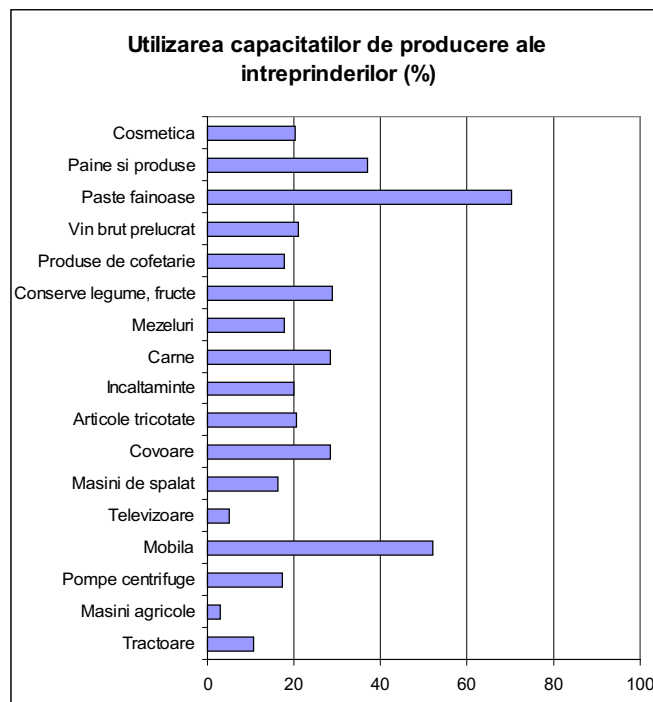
Se schimbă în mod nefavorabil structura industriei: cota industriei alimentare a crescut de la 36,1% în 1992 până la 58,2% în 1997, a energiei – de la 8 până la 18,4%, a industriei ușoare - s-a diminuat de la 18 până la 5,8%, construcției de mașini – de la 13,6% până la 5,8%.

În rezultatul reducerii considerabile a producției industriei, s-a diminuat extrem de mult utilizarea capacităților de producție a întreprinderilor. La peste două treimi din întreprinderi sunt utilizate doar 10-20% din capacități. Este clar, relansarea totală a acestor capacități de producție învechite, care produc mărfuri necompetitive, va fi imposibilă în condițiile economiei de piață.

Constituirea structurilor economiei de piață și formarea noilor unități productive a schimbat structura industriei după formele de proprietate. Astfel, cota sectorului privat în industrie a atins în 1997 doar 38%, este posibil că aceasta numai începe să implice o creștere a eficienței funcționării industriei în total. Astfel, în perioada anilor 1992 – 1998 a avut loc o creștere relativ mică (cu 11%) a productivității muncii în sectorul în cauză.

Un fenomen care trezește continuu îngrijorare este creșterea intensității energetice a producției industriale. În condițiile în care tehnologiile de producție practic nu se schimbă, sau se schimbă foarte puțin în direcția micșorării consumului energiei din cauza prețurilor la resurse energetice mereu crescânde, creșterea intensității energetice a producției industriale semnalizează în mare măsură despre delapidări și are implicații negative asupra prețurilor.

Drept cale de ameliorare a situației în industrie servește privatizarea și restructurarea continuă a întreprinderilor, conversiunea datorilor istorice în acțiuni, implementarea managementului corporativ, promovarea politicilor de susținere a implementării tehnologiilor noi, competitive și eficiente din punct de vedere energetic, stimularea și promovarea exporturilor și negocierea cotelor la exportul produselor în țările dezvoltate.

4.3 Sectorul agrar

Agricultura și sectorul agroalimentar rămâne și în prezent sectorul vital pentru întreaga viață economică și socială a țării, deținând circa 40 la sută în PIB, trei pătrimi în comerțul exterior și angajând 43 la sută din forța de muncă. Reformele în sectorul agrar, care includ privatizarea pământului și restructurarea gospodăriilor agricole, constituie partea fundamentală pentru realizarea transformărilor globale în economia Moldovei. Majoritatea măsurilor de politică agrară au contribuit la situația actuală care nu este prea optimistă.

Reformele în sectorul agrar sunt târăgănite și cauzează reacții negative la:

- Liberalizarea prețurilor la produsele agricole. În acest fel prețul la producător a început să se formeze liber pe piață apropiindu-se de echivalentele lor internaționale, dar sistemul slab dezvoltat al piețelor locale și concurența joasă

mențin prețurile produselor autohtone la un nivel mai scăzut decât prețurile produselor importate;

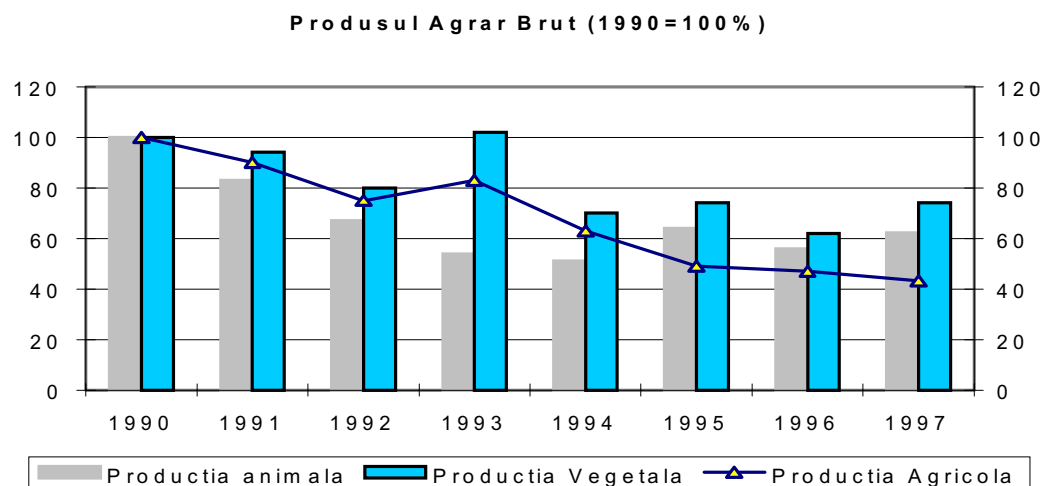
- Liberalizarea prețurilor la materia primă, care a dus la creșterea prețurilor la produsele agricole principale și a creat schimbări considerabile în procesul de producție și structura exporturilor;
- Eliminarea subvențiilor la producătorii agricoli înainte de crearea și funcționarea pieței agricole, care a dus la reducerea consumului de îngrășăminte chimice, a achizițiilor de semințe de calitate; reducerea investițiilor în dezvoltarea serviciilor rurale în pofida nivelului scăzut de trai în sectorul rural; restrângerea cererii de credite pentru investiții din cauza ratei înalte a dobânzilor;

Deși mecanismele menționate mai sus au fost practicate de-a lungul timpului în diferite țări cu economie de piață sau în tranziție, în cazul Moldovei s-au făcut greșeli de viziune, ritm și percepție a realității în obținerea stabilității pieței.

Trecerea rapidă și fără o strategie clară de la un dirijism excesiv în agricultură la o liberalizare excesivă nu poate asigura eficiența economică decât prin infuzia de investiții mari sau prețul polarizării veniturilor populației și adâncirii sărăciei, ceea ce este foarte apropiat situației create în Moldova.

Din 1991 au fost observate schimbări în producția agricolă influențate atât de pierderea piețelor tradiționale, drept urmare a colapsului sistemului socialist, cât și de apariția structurii noi de proprietate. După obținerea independenței producția agricolă globală a scăzut considerabil (cu circa 44%), producția vegetală s-a redus cu 38% iar efectivele de animale s-au redus în proporții îngrijorătoare - cu circa 53%, față de nivelul anului 1990. Ca urmare, producția fizică a industriei agroalimentare s-a redus la circa jumătate, consumul unor produse alimentare fiind satisfăcut în proporție crescândă din import.

Producția vegetală prevalează în structura producției agricole. Atât în gospodăriile agricole cât și în cele individuale ponderea culturilor agricole este mai mare decât producția animală. Fiind în creștere continuă, ponderea ei a atins 74% în 1997.

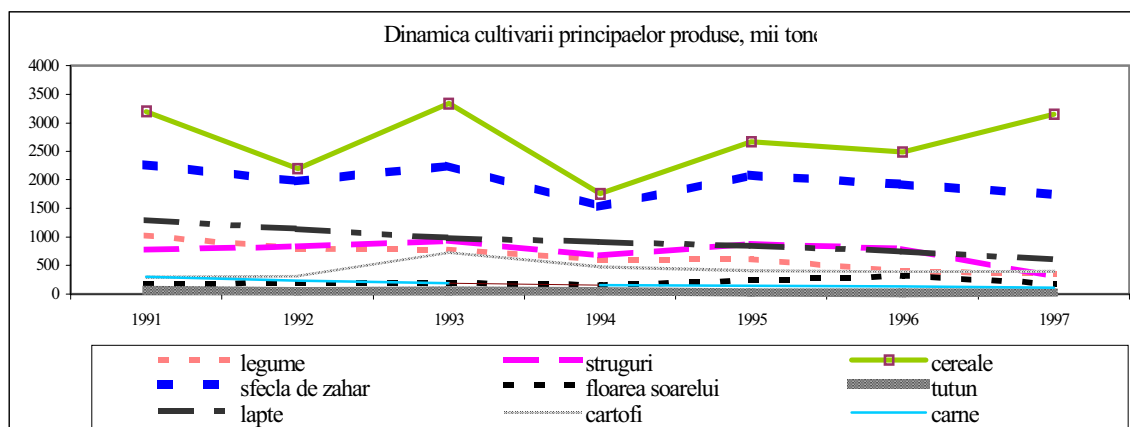
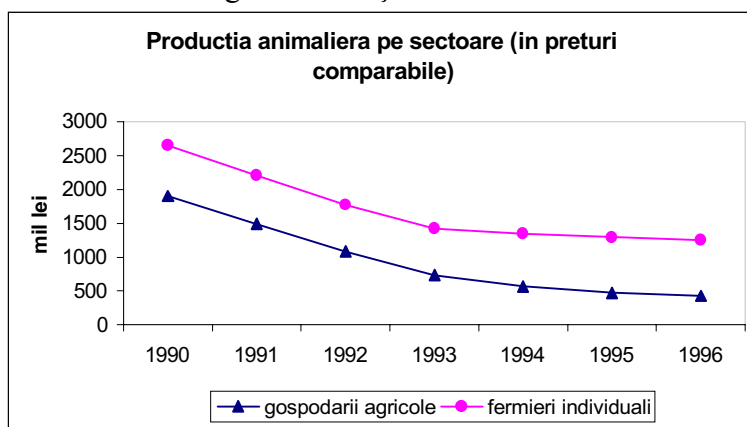

Declinul producției animaliere este cauzat de o reducere a numărului de animale (reducere de 60-70%, comparând cu nivelul anului 1990) drept urmare a lichidării fermelor de vite cornute mari și porcine, în timp ce numărul animalelor din sectorul privat s-a dublat. Sectorul privat acordă mai mare atenție creșterii animalelor.

Pe parcursul perioadei examinate s-a înregistrat o creștere semnificativă în producția cerealelor și mai puțin semnificativă în producția seminței de floarea soarelui, cartofi și sfecelei de zahăr datorită simplității în îndeletnicirea și realizarea acestor culturi.

Cultivarea sfecei de zahăr, legumelor și seminței de floarea soarelui este în mare măsură legată de cererea din partea industriei prelucrătoare.

Pondera laptelui a rămas destul de stabilă, pe când ponderea producției de carne, tutunului și a

legumelor s-a micșorat considerabil.

Lipsa resurselor financiare, reducerea utilizării îngrășămintelor minerale și chimice (de la 136 kg la ha în 1991 la 11 kg la ha în 1996) precum și condițiile climatice nefavorabile din ultimii ani au condus la reducerea considerabilă a productivității medii la hectar a unor culturi.

Producția medie la hectar a culturilor agricole, chintale la 1 ha

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Fructe	44	31	61	37	37	34	62
Legume	121	102	100	83	76	58	63
Struguri	45	49	54	40	50	45	18
Cereale	37	28	37	21	29	22	33
Floarea soarelui	13	15	15	11	14	14	10
Sfecla de zahăr	283	239	271	184	230	228	247
Cartofi	62	56	102	349	68	57	63
Tutun	20	15	16	15	14	11	13

În 1997 productivitatea viței de vie la hectar s-a diminuat cu 40%, a legumelor cu 52% comparativ cu nivelul anului 1991.

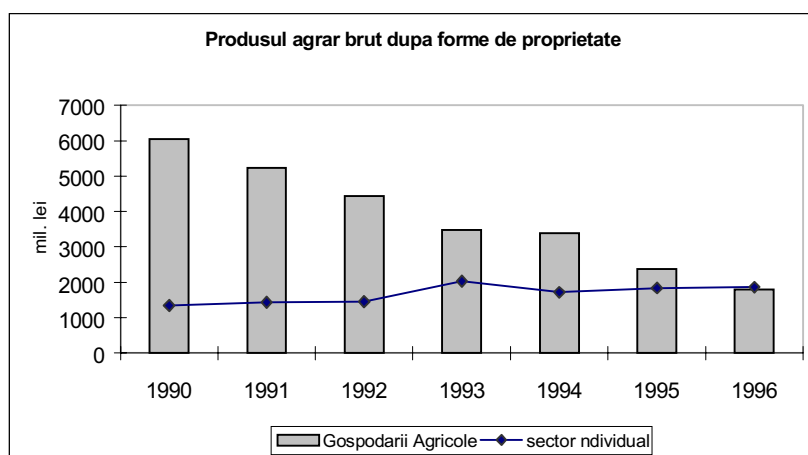
A fost observată o reducere în suprafața culturilor cu volum intensiv de muncă. Așadar, pe parcursul perioadei de tranziție, suprafețele viticole au fost diminuate cu 70 mii ha și constituie în prezent doar 164 mii ha; anual are loc diminuarea cu 9-11 mii ha, în timp ce se plantează doar 500-700 ha.

Diminuarea continuă a suprafețelor de livezi este o problemă foarte importantă de rezolvat: 40 la sută din pomi fructiferi au o vârstă de peste 20 de ani și numai 13 la sută vârsta de 3 ani, ceea ce rezultă în productivitatea biologică scăzută.

Dimpotrivă, cresc suprafețele plantate cu producție ce necesită un volum redus de muncă - cerealiere, floarea soarelui. Din cauza prețurilor de achiziționare minim-maxim fixate de stat, cultivarea acestor plante e legată de diminuarea veniturilor la producători.

Schimbările esențiale în forma de proprietate au dus la mărirea ponderii sectorului individual în producția totală. În 1996 acest sector a înregistrat o creștere de 140% comparativ cu nivelul anului 1991 pe când producția gospodăriilor agricole mari a constituit doar 35% din nivelul anului 1990.

Ponderea sectorului individual în produsul agrar brut a crescut de la 20% în 1990 la 51% în 1996. De pe 21 la sută din suprafața totală a terenurilor agricole aflate în posesia sectorului individual au fost cultivate circa ½ din producția totală agricolă.

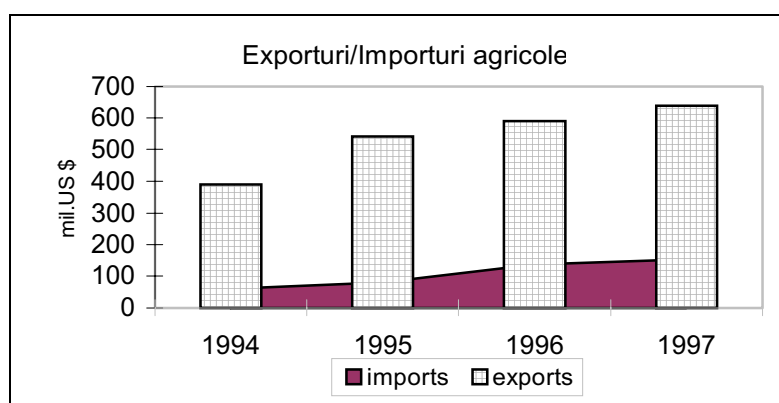

Procesul lent în derularea reformelor agrare este destul de costisitor pentru bugetul statului. Starea bugetului nu permite ca altădată subvenționarea și acordarea creditelor tehnice sau garantate de stat. Anularea creanțelor agenților economici în scopul lichidării daunelor cauzate de calamitățile naturale este inefficientă, având chiar rezultate negative. În situația de criză creată, sub garanția statului au fost alocate întreprinderilor agricole de stat credite în suma totală de 360 mil. lei din care au fost rambursate doar 50 %, aducând pierderi de 141 mil. lei. Datoriile istorice ale gospodăriilor de tip sovietic constituie circa 2 miliarde lei: aproximativ 40 % reprezintă neîncasările la bugetul statului și fondul social, restul fiind datoriile către alți creditori.

Procesul de privatizare nu s-a terminat și apar în continuare mari semne de întrebare cu privire la măsurile care ar putea să asigure limitarea distrugerii patrimoniului public sau privat. Patrimoniul gospodăriilor agricole se află în pericol de degradare continuă. Circa 961 de întreprinderi agricole pot fi supuse procesului de privatizare și restructurare. Valoarea activelor la 1 ianuarie 1998 constituia 10925 milioane lei. Aproximativ 30% din aceste gospodării nu au făcut reevaluarea fondurilor, iar 16% au mărit valoarea estimată. Conform calculelor estimativ-comparative ale specialiștilor Centrului de Reforme a Business-ului Privat (CRBP), după finalizarea restructurării și privatizării întreprinderilor din programul anunțat de Guvern, suma

totală a datoriilor achitate față de stat va constitui 200-300 milioane lei. Partea restantă de 430-460 milioane lei va urma să fie anulată pe parcursul anilor 1998-1999.

Unica posibilitate de anulare a datoriilor există numai după efectuarea *reală* a privatizării și reorganizării întreprinderilor agricole. Anularea acestor datorii va trebui să se efectueze numai odată cu realizarea de către gospodării a proceselor reformării. O privatizare reală împreună cu o reorganizare reală va permite mărirea veniturilor la bugetul statului și eventual va îmbunătăți funcționarea întregului sistem.

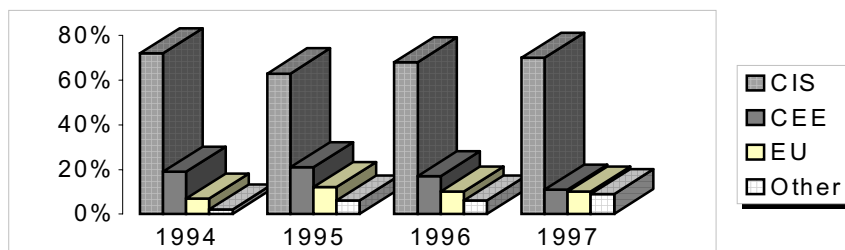
După obținerea independenței, volumul exporturilor agricole în valoare nominală a înregistrat o creștere continuă, fiind acompaniată de creșterea importurilor produselor alimentare și animaliere. Sporirea exporturilor se datorează în principal majorării prețurilor decât volumului producției exportate.

Ponderea produselor agroalimentare în totalul exporturilor, (%)

	1993	1994	1995	1996	1997
Export agroalimentar (total)	41,3	67,4	72,6	74,3	76,6
Produse animaliere	6,5	8,1	9,1	7,5	8,9
Fructe, legume și cereale	5,7	17,7	10,2	8,5	9,3
Produse alimentare, băuturi, tutun	28,3	40,0	51,3	56,8	56,9
Piele	0,8	1,6	2,0	1,5	1,5

Produsele agroalimentare tradiționale predomină în structura exporturilor. După declararea independenței, Moldova a pierdut parțial principalele piețe de desfacere. Totuși, majoritatea produselor animaliere, producției horticole și a tutunului, băuturi la spirtoase și a vinului este exportată în special pe piețele CSI.

Ponderea exporturilor pe țăr

Țările CSI, în special Rusia, au rămas partenerii principali ai Moldovei. Ponderea exporturilor în Europa Centrală s-a redus, iar ponderea țărilor UE a rămas practic aceeași.

Moldova nu este pregătită să facă față concurenței produselor pe piețele competitive. O strategie agresivă de promovare a produselor agro-alimentare este absolut necesară.

Începând cu 1991 Moldova a semnat acordurile cu privire la comerțul liber cu 10 țări, acordul de preferință cu Uniunea Europeană și, în prezent, negociază statutul de membru al Organizației Mondiale a Comerțului (OMC). Dezvoltarea relațiilor externe reprezintă aspecte importante pentru reforma agrară. Pentru integrarea în economia mondială este absolut necesar de a desfășura o serie de schimbări instituționale și a regimului politicilor de comerț pentru a deveni membru al OMC.

Prețurile la majoritatea produselor de consum au fost liberalizate începând cu ianuarie 1992. Astfel, prețurile la producător au început să se formeze liber pe piață apropiindu-se de echivalentele lor internaționale. Este dificilă alegerea prețurilor produselor agricole astfel ca acestea să stabilizeze piața și să asigure un nivel corespunzător al veniturilor producătorilor. În general “modelul șoc” de liberalizare totală a prețurilor a condus la suma datoriilor externe mari și instabilitatea pieței interne.

Costul de producere (CP) și prețul producătorului (PP).

			1994	1995	1996
Floarea soarelui	CP		236	369	483
	PP		425	578	557
Sfecla de zahăr	CP		52	80	97
	PP		37	99	107
Strugure	CP		349	373	461
	PP		384	374	504
Cereale	CP		94	156	342
	PP		242	309	447
Carne de vită	CP		4154	7681	10954
	PP		1345	1345	2171
Carne de porc	CP		4058	5901	7820
	PP		2332	2332	4308
Carne de oaie	CP		2712	4862	8456
	PP		1029	1029	1761
Carne de pasăre	CP		4690	5537	5871
	PP		3607	3866	4799
Lapte	CP		431	792	1106
	PP		312	478	673
Ouă (1 mii)	CP		195	247	268
	PP		181	217	260

Pe parcursul perioadei poate fi observată o creștere bruscă la costurile producției animaliere. Costul producției de carne este de 2-4 ori mai mare decât prețul producătorului, fapt ce cauzează pierderi și explică descreșterea continuă în acest sector.

Pentru astfel de produse precum laptele, ouă, carne de pasăre, fructe costul de producție depășește mai puțin prețul producătorului.

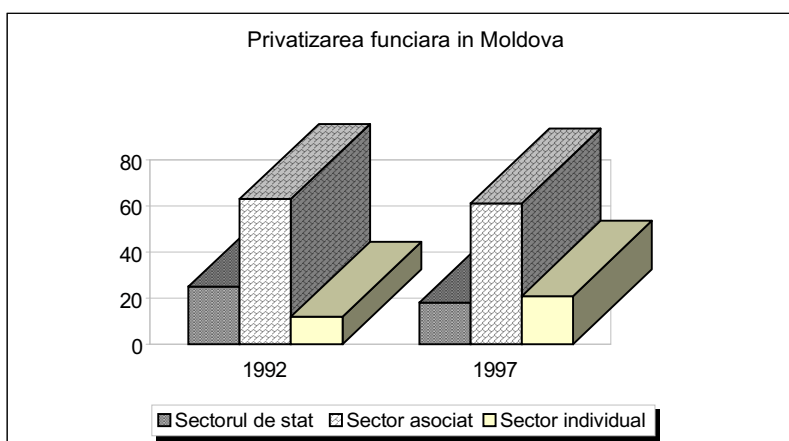
Stabilizarea prețurilor, bazată pe prețurile medii mondiale din ultimii ani, ar putea reprezenta costul de oportunitate economică pe termen lung al exporturilor. Dar tendința prețurilor agricole pe piața mondială este în scădere. Dacă se va lua drept referință prețul mediu mondial pentru crearea prețurilor locale, sunt absolut necesare următoarele constatări: sprijinirea procesului de modernizare a agriculturii pentru evitarea costurilor înalte de producție; stabilirea unei piețe bazată pe concurență loială; practicarea unei agriculturi comparabile cu cea a țărilor dezvoltate pentru a obține avantajul competitiv.

Reforma funciară. Una din cele mai controversate probleme este că prima sarcină a reformelor agrare, care constă în eliminarea monopolului statului asupra proprietății pământului, este până în momentul de față nesoluționată. Reforma funciară a demarat odată cu intrarea în vigoare în ianuarie 1991 a Codului funciar, dar a decurs foarte lent până nu demult. Primele încercări de privatizare a pământului au fost efectuate în anii 1991-1992, când 180 mii ha și respectiv 300 mii ha au fost distribuite sub formă de loturi de pământ pe lângă casă. În continuare a urmat o perioadă de stagnare de aproape patru ani din cauza obstacolelor tehnice și birocratice în cadrul juridic existent și întârzierii în aprobarea unui set consecvent de decizii necesare pentru abordarea problemei. Începând cu anul 1996 procesul a primit un impuls nou când Curtea Constituțională a anulat moratoriul de vânzare-cumpărare a pământului. Mersul reformei funciare s-a accelerat semnificativ în 1997, când prin hotărârea Guvernului a fost simplificată procedura de retragere a țăranilor din gospodăriile colective și de înregistrare a unităților private noi.

Mai mult de 1 milion de persoane din sectorul rural și lucrători ai întreprinderilor agricole și colective de stat au dreptul la titluri de autentificare asupra cotei de teren echivalent cu mărimea medie de 1,7 ha.

La începutul anului 1998, după șapte ani de reformă, numai 21 la sută din pământurile arabile (circa 540 mii ha) sunt în posesia sectorului individual ce include loturi de pământ de pe lângă casă (340 mii ha) și fermierii independenți (200 mii ha). Restul de 61 la sută din ponderea sectorului

privat sunt controlate de structurile mari și unități noi de diferite forme care sunt în esență aceleași structuri colective de stat. Așadar, constatarea că 82 la sută din pământuri se află în posesia sectorului privat este exagerată. Distribuția cotelor de teren echivalent sub formă de certificate persoanelor individuale creează doar iluzia progresului reformei funciare. Proiectul "Pământ" implementat cu asistență tehnică a USAID este cel de bază

care efectuează restructurarea gospodăriilor agricole, inclusiv eliberarea titlurilor de proprietate asupra pământului, pe când restructurarea de post-privatizare este efectuată de Ministerul Agriculturii și Industriei Prelucrătoare și ARA. Dat fiind faptul că proiectul "Pământ" efectuează implementarea Programului Național "Pământ", în cadrul căruia vor fi privatizate și restructurate peste 600 de întreprinderi, o prezentare succintă a stării de fapt va permite o înțelegere mai bună a mersului reformei și a problemelor apărute pe parcurs.

Proiectul "Pământ" a început în primăvara anului 1996 cu gospodăria "Maiak" raionul Nisporeni printr-un acord interguvernamental între Moldova și SUA. Proiectul operează prin Centrul de Reforme a Business-ului Privat (CRBP) în cooperare cu Ministerul Privatizării și Administrării Proprietății de Stat. Demararea proiectului a urmărit un singur scop - elaborarea metodologiei procesului de privatizare și restructurare a gospodăriilor agricole, scopul final fiind distribuirea patrimoniului și a pământului persoanelor cu drept la cotă de teren echivalent și a cotei valorice. La sfârșitul fazei pilot au fost restructurate 72 de gospodării, distribuite 100 mii de hectare și patrimoniu în sumă de 200 milioane lei.

În scopul accelerării mersului reformei în sectorul agrar, Guvernul a propus adoptarea *Programului Național "Pământ"* pentru privatizarea și restructurarea întreprinderilor agricole. Programul este implementat de către CRBP împreună cu Booz Allen and Hamilton și East-West Management Institute, companiile care asigură suportul tehnic și consultativ.

În prezent 793 de localități au depus cereri de aderare la Programul Național, contractul de colaborare fiind încheiat cu 652 întreprinderi. Dar concursurile de distribuire a pământului și a patrimoniului au fost temporar suspendate din cauza problemei datoriilor întreprinderilor agricole. Atât timp cât legea veche cu privire la restructurarea întreprinderilor va fi în vigoare, fapt ce nu permite găsirea modalității juridice de distribuire a patrimoniului, concursurile de distribuire a echipamentului și proprietății legate de pământ nu pot avea loc. Legea falimentului și cea a restructurării întreprinderilor nu sunt eficiente în condițiile existente. Procedura falimentului va necesita luni sau ani de zile, iar legile existente cu privire la datoriile întreprinderilor le încurajează pe acestea la acumulările în continuare a datoriilor. Dat fiind faptul că procedura stipulată de lege nu permite derularea accelerată a reformei agrare este absolut necesară adoptare cât mai rapidă a noii legii. Numai după finalizarea reformei întreprinderile vor fi iertate în mod automat de datorii. Având un caracter temporar, gospodăriile vor fi stimulate să înceapă și să finalizeze în perioada dată Programul Național. Însă cel mai important factor este faptul că legea nouă va stimula crearea întreprinderilor noi în baza proprietății private și va asigura lichidarea celor vechi cu datorii acumulate.

Crearea unei piețe funciare care să permită stabilirea mecanismelor alternative și a oportunităților de luare liberă a deciziilor cu privire la dreptul de proprietate asupra pământului este un proces esențial pentru succesul derulării în continuare a reformei funciare. Astfel este importantă asigurarea prin lege a tuturor relațiilor ce țin de drepturile de proprietate asupra pământului și a condițiilor de arendă prin eliminarea restricțiilor asupra tranzacțiilor cu pământul și prețurilor minimale foarte înalte pentru pământ impuse pe cale administrativă.

În timpul apropiat pământul va fi distribuit fermierilor. Este un pas foarte important în istoria țării care va avea efecte atât asupra populației încadrate în acest proces, cât și asupra întregii țări. Dar reforma agrară nu se încheie odată cu privatizarea pământului ci continuă cu consolidarea proprietății, modernizarea structurilor de producție și economice.

Ce se va întâmpla cu noii proprietari de pământ și cum ei își vor organiza lucrul în infrastructura creată? Odată cu reorganizarea gospodăriilor mari au dispărut canalele de aprovizionare tehnico-materială, de comercializare și prelucrare. Noile unități de producție n-au acces la credite. Fermierii s-au confruntat cu situația în care trebuie să demonstreze competența și prezența de aptitudini noi în mai multe sectoare, care până nu demult erau oferite de gospodării mari de stat precum: achiziționarea semințelor de calitate, îngrășăminte, pesticide, acces la serviciile cu mașini agricole, găsirea piețelor de desfacere, etc.

Numai distribuirea cotelor de pământ și a celei valorice nu este suficientă. Adesea după împărțirea averii, clădirile și echipamentul nu corespund noilor cerințe și nu pot fi menținute. Cooperarea la nivel de sat este necesară pentru a folosi infrastructura existentă cu scopul de a presta servicii agricole mai eficiente.

Ca instrument de rezolvare a problemelor create proiectul TACIS “*Asistență pentru Reformarea Sistemelor de Susținere a Agriculturii din Moldova (ARASS)*”, a elaborat proiectul legii cu privire la cooperatie în agricultură, care până la finele anului va fi promovat de Parlament. Un accent în actuala lege este pus pe constituirea și funcționarea cooperativelor agricole de prestare a serviciilor pentru membrii acestor, cum ar fi: prelucrarea producției, colectarea, păstrarea, transportarea, sortarea și comercializarea producției agricole, îndeplinirea mecanizată a lucrărilor de câmp, executarea lucrărilor de construcții și reparații capitale a obiectelor antrenate în procesul de producere, deservirea tehnică, agrochimică și zoo-veterinară, asigurarea cu apă și alte resurse naturale, asistență consultativă, creditar-financiară, de asigurare a bunurilor materiale, etc.

Ideea creării cooperativelor de prestare a serviciilor se bazează pe experiența mișcării cooperatiste pe parcursul secolului din Irlanda, cât și pe experiența altor țări ca Danemarca, Olanda, Franța, Germania. Bineînțeles că fiecare țară a adoptat modelul respectiv propriu.

Totuși decizia finală despre organizarea formei de activitate a noilor proprietari apărută în urma distribuirii pământului rămâne să fie la discreția lor.

Am trecut printr-o perioadă de șapte ani când politica agrară a fost bazată pe premisele conform cărora creșterea în sectorul agrar va fi asigurată în mod automat doar de schimbările tehnice rapide (distribuirea pământului), alocând resurse limitate pentru dezvoltare rurală, impozitând puternic *dacă* e posibil și achiziționând produsele agricole la prețuri joase pentru a menține industria prelucrătoare. Să sperăm că am ajuns la etapa următoare când politicienii au înțeles că agricultura nu poate fi neglijată, având în vedere capacitatea acestei ramuri de a asigura cu locuri de muncă, materie primă, piețe de desfacere și sursa de venit pentru industrie. Acest sectorul necesită mari investiții cu scopul de a furniza resurse de materie primă industriei prelucrătoare și de a asigura securitatea alimentară a statului. Adoptarea unei politici agricole specifice situației create în Moldova trebuie să înceapă cu specificarea *cauzelor* ce au dus la colapsul pieței și a *instrumentelor de înlăturare* a lor.

4.4 Comerțul intern și serviciile

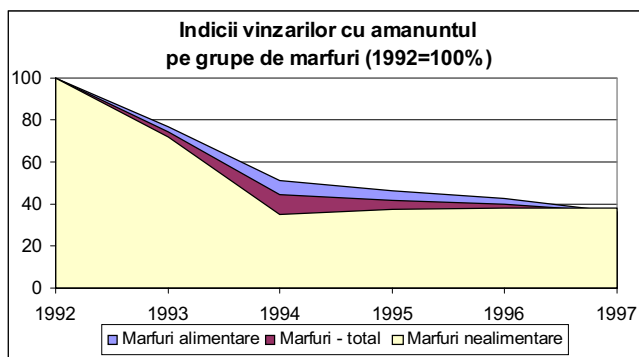
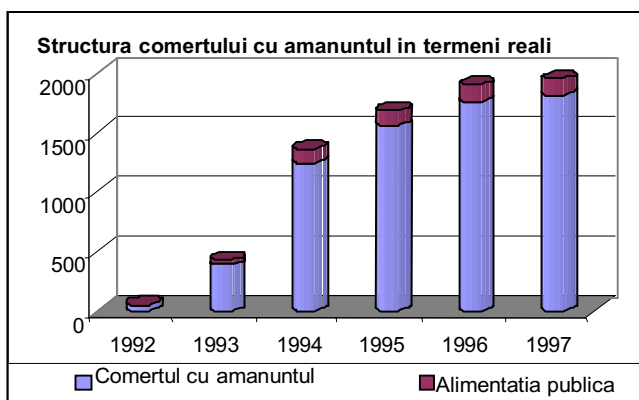
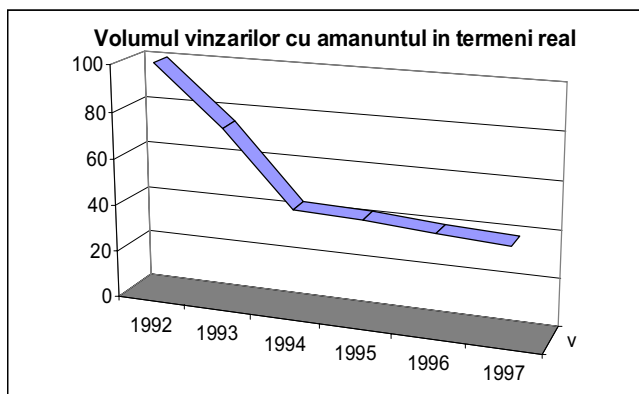
Comerțul intern. Decalajul economic, scăderea capacității medii de cumpărare a populației, precum și alunecarea comerțului interior în piața neorganizată, au provocat declinul lui esențial. În anul 1998 volumul total al vânzărilor a alcătuit 1,96 miliarde lei, ceea ce a constituit în termeni reali o cădere cu 61% față de 1992. În structura lui 8% aparțin stabilimentației publice.

În structura comerțului cu amănuntul crește continuu ponderea produselor alimentare (de la 51% în 1992 până la 65% în 1997). Declinul vânzărilor mărfurilor alimentare a fost mai mare decât al celor nealimentare, posibil, deoarece prețurile la produsele alimentare au crescut în perioada vizată de 116 ori, iar la produsele nealimentare – de 98 ori, deși diminuarea capacității de cumpărare ar trebui să afecteze, în primul rând, produsele nealimentare.

Comerțul pe piața organizată constituie doar 5-10% din total. Aceasta se poate observa calculând vânzările de mărfuri pe cap de locuitor. Este greu de conceput faptul că în medie timp de un an se vinde pe cap de locuitor câte 2,5 kg de carne, 600 g de pește, 200g de unt, etc. Cota comerțului organizat (aceluia care, în principiu, se supune impozitării) în cel total este în diminuare continuă, de aceea ar fi prea optimist de a aștepta oarecare creștere a încasărilor la bugetul de stat la comerț – cea mai profitabilă formă de activitate la momentul actual.

Populației rurale, care constituie 54% din total, i-au revenit 32% din comerțul total în 1992 și 26% în 1997, ceea ce demonstrează încă o dată faptul că populația rurală sărăcește mai rapid.

Structura comerțului cu amănuntul după formele de proprietate se schimbă continuu în folosul sectorului privat (de la 39% în 1992 până la 70% în 1997), paralel, începând cu anul 1995, fiind înregistrată forma mixtă de proprietate (18%).

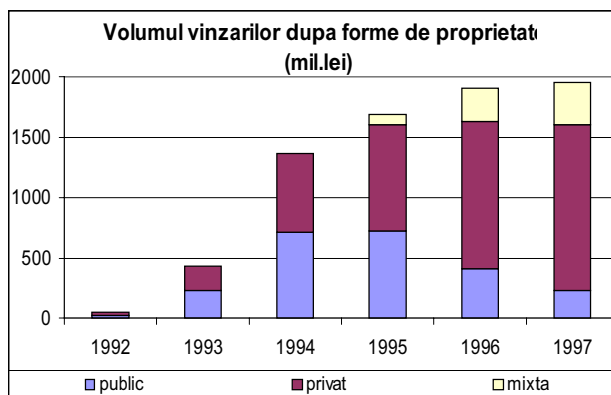
Numărul unităților publice de comerț cu amănuntul s-a diminuat de la 3300 în 1992 până la 504 în 1997, a celor private – a crescut de la 1800 în 1992 până la 6488 în 1997. Este semnificativ faptul că dacă volumul mediu al vânzărilor timp de un an la o întreprindere (exprimat în prețurile anului 1992) în sectorul public practic nu s-a schimbat (8,7 mii de lei), atunci acest indicator, pentru întreprinderile private, s-a diminuat de la 10,3 mii lei în 1992 până la 4,2 mii lei în 1997 (350 lei pe lună). Acest fapt denotă în mare măsură, dosirea volumului real de comercializare în sectorul privat.

Vinzari cu amănuntul pe cap de locuitor (1997)

	unitatea	1995	1996	1997
Carne si produse din ea	kg	1.68	2.89	2.53
Peste si produse	kg	0.46	0.82	0.62
Unt	kg	0.32	0.34	0.20
Ulei vegetal	kg	0.63	0.91	0.79
Oua	bucati	10.12	43.78	40.49
Zahar	kg	1.89	3.65	5.89
Cartofi	kg	2.16	2.81	1.07
Legume	kg	3.36	3.33	3.47
Fructe	kg	1.85	5.61	7.62
Rachiu	litru	1.68	1.24	1.37
Bauturi din coniac	litru	0.11	0.17	0.18
Vinuri spumante	litru	0.24	0.04	0.04

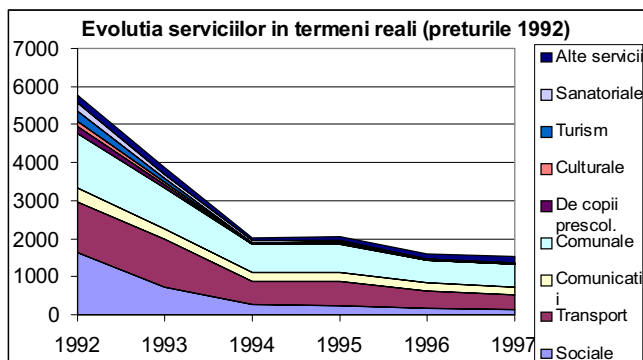
O tendință pozitivă se manifestă în formarea stocurilor de mărfuri. Dacă în 1992 stocurile în comerțul cu amănuntul asigurau vânzările pe o perioadă de 90 de zile, atunci în 1997 acest indicator a coborât la 54 zile. La 1 octombrie 1998 stocurile de mărfuri în rețeaua comerțului cu amănuntul s-au evaluat la 246 milioane lei, micșorându-se cu 2% în comparație cu perioada respectivă a anului 1997, ceea ce asigură o rezervă pentru 51 de zile.

Comerțul intern devine mai flexibil, mai receptiv la cererea pieței.

Conform datelor Departamentului Analize Statistice și Sociologice, în primele nouă luni ale anului 1998 au fost comercializate mărfuri în valoare de 2791 mil. lei, în termeni reali cu 8% mai puțin decât în perioada corespunzătoare a anului 1997, aceasta explicându-se prin diminuarea capacității de cumpărare a populației cauzată de întârzieri la plată salariilor lucrătorilor sferei bugetare, datoriile enorme la pensii, continuarea declinului economic și începutul desfășurării fenomenului inflaționist. Sectorului privat i-au revenit 74% din vânzări, celui public – 7%, iar celui mixt – 19%.

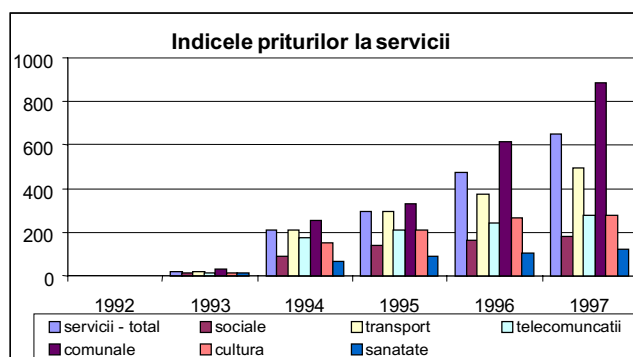
Serviciile. Volumul serviciilor prestate populației contra plată a crescut în termeni nominali de la 5,79 milioane lei în 1992 până la 987,5 milioane lei în 1997. Declinul în volumul serviciilor prestate calculat în termeni reali pentru această perioadă este mai esențial decât cel al comerțului cu amănuntul – 74%. S-a schimbat structura serviciilor prestate pe tipuri. Astfel, cota serviciilor sociale în cele totale s-a diminuat de la 28% în 1992 până la 9,5% în 1997, a serviciilor comunale – de la 24% până la 39%, a comunicațiilor – de la 6% până la 13%. Relativ stabilă a rămas cota transporturilor (23-24%).

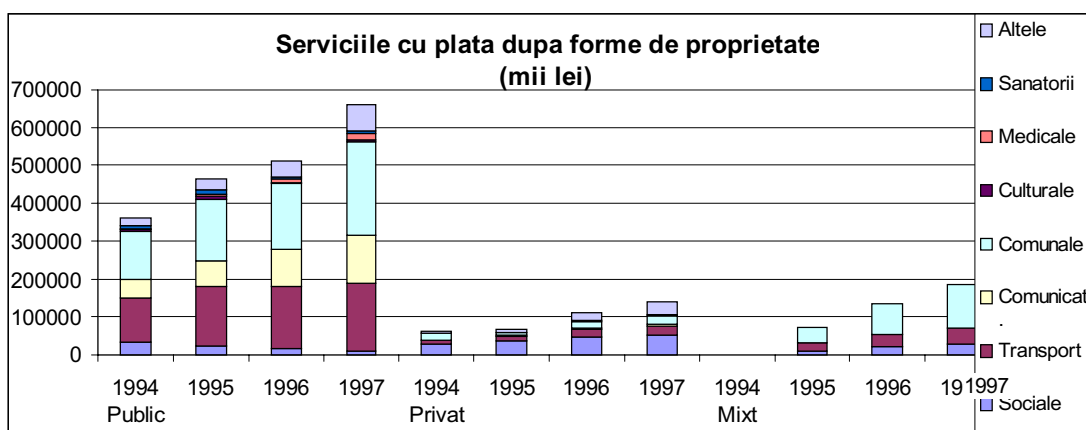
Fenomenul inflaționist și

apropierea treptată a prețurilor la cele mondiale a schimbat prețurile la bunuri și servicii în diferite moduri. Astfel, cea mai puternică creștere a prețurilor s-a produs la serviciile comunale - de 884 ori, după ele urmează serviciile de transport (492 ori), cultura și telecomunicațiile (276 ori). În total, prețurile la servicii au crescut de 651 ori.

În funcție de forma de proprietate predomină sectorul public (362,6 milioane lei în 1992 și 662 milioane lei în 1997) datorită serviciilor comunale, de transport și comunicații. Cota lui în serviciile totale a reprezentat 85,6% în 1994 și 76% în 1997, cota sectorului privat practic nu s-a schimbat -14% (61 milioane lei în 1994 și 138 milioane lei în 1997), dar a apărut sectorul mixt, a cărui cotă a constituit în 1997 circa 19% (186 milioane lei).

Pe parcursul a nouă luni ale anului 1998, prin toate canalele de realizare au fost prestate populației servicii contra plată în valoare de 976 milioane lei, sau cu 3% mai puțin (în prețuri comparabile) decât în aceeași perioadă a anului precedent. Ponderea sectorului public în totalul serviciilor prestate a fost de 67%, iar a sectorului privat și mixt, respectiv, 14 și 19%.

Este necesară soluționarea problemelor implementării unui comerț și sistem modern al serviciilor, specific economiei de piață, amplasării raționale în teritoriu a întreprinderilor sectorului de comerț cu amănuntul și servicii, reînnoirii procesului de evidență a activității întreprinderilor sectorului dat în cadrul organelor de statistică, asigurării funcționalității cadrului legislativ de protecție a drepturilor consumatorilor.

Pentru soluționarea problemei încasărilor la buget, statul trebuie să găsească căi de a atrage comerțul cu amănuntul, precum și sistemul de servicii în sectorul formal al economiei și a-l supune impozitării.

4.5 Comerțul exterior

Procesul de globalizare a economiei mondiale, deschiderea economiei unui număr de țări pentru fluxurile de mărfuri, servicii, capital, forță de muncă și informație, creează pe de o parte oportunități economice absolut noi, care au fost practic nerealizate în anii precedenți, pe de altă parte măresc dependența și vulnerabilitatea economiei la șocurile externe. Comerțul exterior al Republicii Moldova a suferit un șir de modificări din momentul obținerii independenței. Din păcate, unele din aceste schimbări nu pot fi considerate pozitive. A crescut gradul de deschidere a economiei Moldovei calculat ca o cotă a comerțului exterior în produsul intern brut. Către 1997 acest indicator a atins valoarea de 113,5%. Cât în termeni nominali, atât și în termeni reali, s-a înăutăit esențial balanța comercială, atingând valoarea minimă de -344 mil. dolari SUA în 1997.

În momentul obținerii independenței s-a optat pentru o structură a exportului mai puțin colonială, mai industrializată, cu un grad sporit de finisare a produselor. Realitatea arată o creștere a cotei complexului agro-industrial în export de la 40% în 1992 până la peste 70% în 1997, ceea ce sporește dependența economiei de factorii climaterici. În structura importurilor s-a constatat o tendință de diminuare a cotei combustibilului (de la peste 40% în 1992 până la 33% în 1997), a produselor textile (de la 10,5 până la 5,7%), deși trezește dubii veridicitatea informației referitoare la importul produselor textile. Cota înaltă a importurilor de produse alimentare, la care se consideră că Moldova are avantaje comparative, este îngrijorătoare.

În structura geografică a importurilor s-a dublat practic cota restului lumii și s-a diminuat cota CSI (de la 75,6% în 1992 până la 51,6% în 1997), ceea ce este natural în vederea deschiderii Moldovei pentru parteneri noi. Din punct de vedere al securității economice este alarmantă cota crescândă a Rusiei (de la 38% în 1992 până la circa 60% în 1997). Criza financiară din august declanșată în Rusia a creat un șoc puternic de cerere externă pentru Moldova. Acesta a rezultat în diminuarea dramatică a exportului Moldovei și stoparea producției la unele întreprinderi moldovenești. Astfel, în septembrie-octombrie 1998 în Moldova au fost practic suspendate exporturile de fructe și legume în Rusia și Belarus. Conform datelor Ministerului Agriculturii și Industriei Prelucrătoare, în anul 1998 se preconiza exportul a 90-100 mii de tone de legume proaspete, 110 mii tone de fructe și 10 mii de tone de struguri. Către sfârșitul lunii octombrie, exportatorii au realizat numai 10 mii tone de legume (10% din nivelul preconizat), 12,3 mii tone de fructe (11%) și 2 mii tone de struguri (20%).

Prezintă interes evaluarea comerțului exterior al Moldovei în termeni reali. Exprimarea exportului și importului Moldovei în prețurile anului 1994 (mii dolari SUA) pentru un set de 56 produse ce constituie 43-60% în importul total, respectiv 47 produse care formează 64-68% în export, □ arată **că importul în termeni reali** a crescut în intervalul 1994 – 1997 cu aproximativ 45%, iar **exportul în termeni reali** practic a rămas neschimbat.

Este îmbucurător faptul că în acest interval de timp, conform estimărilor noastre, prețurile exportului au crescut cu 64% iar cele ale importului cu 26%. Dar aceasta se explică nu printr-o politică de creștere a eficienței exporturilor Moldovenești, ci prin faptul că la începutul perioadei studiate produsele Moldovei se exportau la prețuri mult sub nivelul celor mondiale. Intrarea Republicii Moldova în economia de piață impune adaptarea spontană la cererea, prețurile și standardele mondiale.

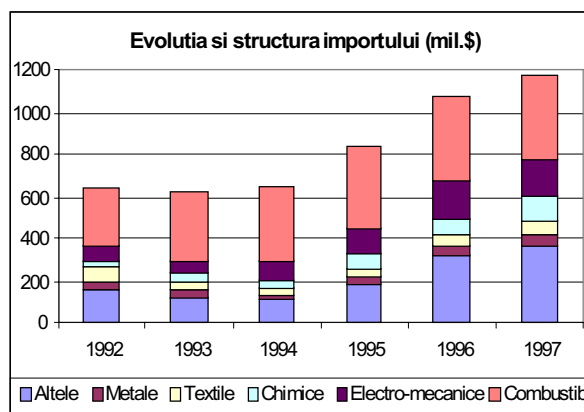
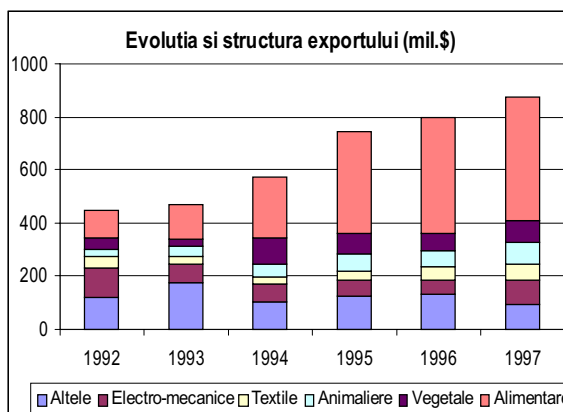
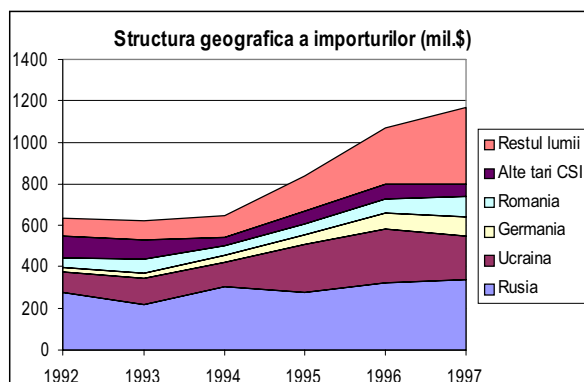
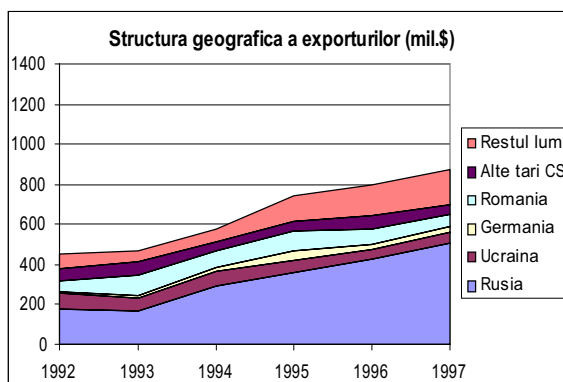
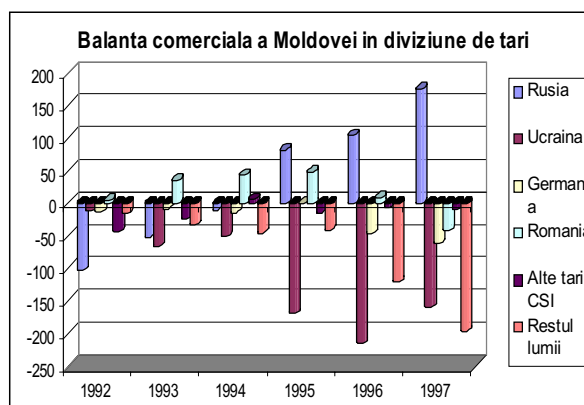
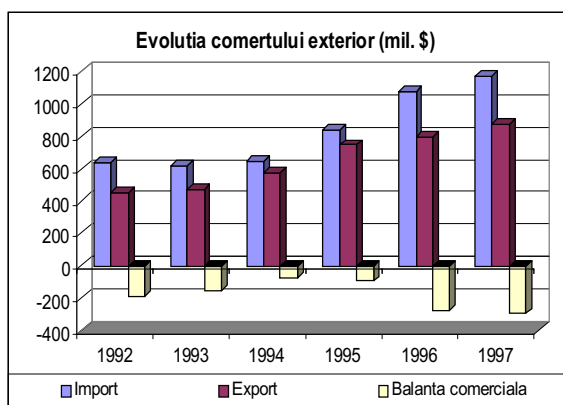
Supraviețuirea economiei Republicii Moldova cere elaborarea și implementarea urgentă a măsurilor economice și organizaționale pentru lărgirea pieței de desfacere a produselor Moldovei în direcții mai puțin tradiționale (de exemplu, spre țările afro-

asiatice, în care se preconizează o creștere a populației cu ritmuri vădit mai rapide decât creșterea sectorului agro-alimentar), apelarea la organizațiile economice internaționale în legătură cu criza declanșată, negocierea unor facilități, fie și temporare, la exportarea produselor moldovenești în piața UE.

Cursul de schimb și comerțul exterior al țării. Este bine cunoscut faptul că rezultatele activității economice în comerțul exterior depind de cursul de schimb al monedei naționale. Mai precis, exportul net depinde de *cursul real de schimb* al monedei naționale. Într-un mod simplificat cursul real (ϵ) de schimb se definește ca produsul dintre cursul nominal - e și coraportul dintre nivelul prețurilor interne – P_d și nivelul prețurilor externe – P_f .

$$\epsilon = e * P_d / P_f \quad (*)$$

Exportul mărfurilor este cu atât mai convenabil, cu cât cursul real devine mai mic, adică exportul net al țării este funcție de cursul real al valutei. De aceea este natural să se aștepte o stimulare a exportului în urma deprecierei leului moldovenesc. Este necesar însă de a evalua eficiența acestor măsuri în Republica Moldova.

Datele Băncii Naționale a Moldovei arată că leul moldovenesc a fost depreciat din momentul introducerii monedei naționale cu aproximativ 200%. Însă cursul leului în termeni reali a crescut pe parcursul acestei perioade esențial (vezi capitolul 2), având un efect negativ asupra exportului net.

Există mai multe cauze ale acestui fenomen contradictoriu de evoluție a cursului de schimb al monedei naționale în termeni nominali și reali. Una din cauzele acestui fenomen este tendința de egalare a prețurilor interne cu cele externe drept consecință a liberalizării prețurilor și participării directe a Moldovei pe piața externă pe principii de piață, adaptarea calității producției la cerințele pieței externe. Astfel datele tabelului demonstrează creșterea relativ mai rapidă a prețurilor exportului. O altă cauză a creșterii cursului real al leului moldovenesc este psihologia locală de adaptare a prețurilor la schimbările cursului nominal. Procesul puternic inflaționist care a avut loc în Moldova a avut drept consecință adaptarea inconștientă a populației la indicatori exprimați în dolari americani – ca o valută stabilă, chiar în cazurile când tranzacțiile se efectuau în valută națională. Populația s-a adaptat să recalculeze salariul mediu de 50 dolari americani, PIBul Moldovei ca apropiindu-se de 2 miliarde dolari, o pâine - circa 20 de cenți, un kWh – 5 cenți, o pereche de pantofi 25\$, - de cizme 50\$, etc.

Circa 80% din mărfuri se comercializează în comerțul neorganizat, care este foarte elastic la schimbările cursului nominal. Este suficient ca rata nominală să se schimbe puțin, că aceasta se reflectă în scurt timp în schimbările prețurilor pe piața internă. Acest fenomen se observă foarte clar în ultimele săptămâni, când prețurile la mărfuri se adaptează imediat la cursul de schimb. Mai puțin elastice sunt doar prețurile la produsele alimentare, energie, servicii.

În formula (*) diminuarea cursului nominal e implică creșterea prețurilor interne Pd cu ritmuri mai rapide decât diminuarea lui e . Ca rezultat crește cursul real.

$$e \downarrow \Rightarrow Pd \uparrow \uparrow \Rightarrow \varepsilon \uparrow.$$

Mai există și alte cauze ale creșterii cursului real. Creșterea cursului real poate fi condiționată și de politica economică a statului. Manualele de macroeconomie descriu cazurile când statul, promovând o politică de stimulare a economiei prin diminuarea impozitelor sau creșterea cheltuielilor statului, (politica bugetar-fiscală de susținere) poate provoca diminuarea economiilor naționale nete și prin aceasta cauzează creșterea cursului de schimb.

Un impact similar asupra cursului real are politica de stimulare a investițiilor, politica de protejare a pieței interne, sau diminuarea economiilor naționale care are loc acum în Moldova.

În aceste condiții este necesară o explicare a evoluției balanței comerciale și a componentelor ei. Utilizarea metodei corelației pentru informația eficientă a Republicii Moldova a arătat că legătura între exportul net și cursul real are următoarea formă:

$$NX(\varepsilon) = -5,62\varepsilon + 505.06 \quad (R^2 = 0.84)$$

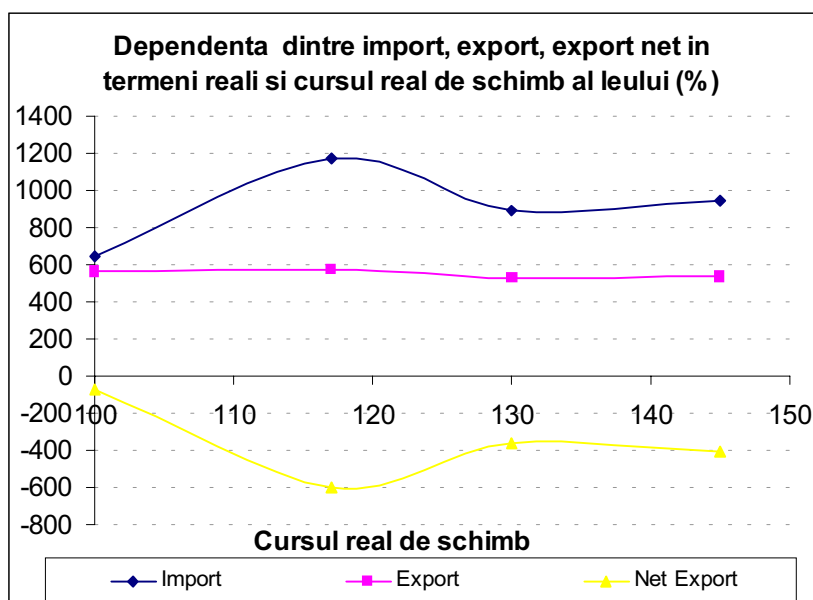
Aceasta arată, în fond, că majorarea cursului real cu un procent a fost acompaniată de o diminuare (semnul “ - ”) a exportului net cu 5,62 mil. USD în prețurile anului 1994 sau 7,8 mil. USD în prețurile anului 1997 (amintim că pe parcursul anilor 1994-1997 cursul real al leului moldovenesc a crescut cu 45%).

Exportul net se poate descompune în componentele sale – exportul și importul pentru a studia elasticitatea fiecăruia în parte la schimbarea cursului leului. Utilizarea aceleiași metode a arătat legătura dintre variațiile cursului real de schimb, export(EX) și import (IMP).

Calculule au dat următoarele rezultate :

$$EX(\varepsilon) = 6,67 \varepsilon - 75,62 \quad (R^2 = 0,94)$$

$$IMP(\varepsilon) = 12,29 \varepsilon - 580,68 \quad (R^2 = 0,97)$$

Aceasta, în fond, înseamnă că la o creștere a cursului real al leului cu un procent importurile cresc de două ori mai repede decât exporturile (ambele calculate în termeni nominali). Mai mult decât atât, în cazul importurilor există o componentă constantă esențială a resurselor energetice, care nu sunt elastice la variația cursului de schimb.

Calculule similare pentru informația în termeni reali arată o diminuare neesențială a exporturilor (cu 0,91 milioane dolari) și o creștere a importurilor (cu 4,8 milioane dolari), dar rezultatele sunt foarte instabile (R^2 sunt inadmisibil de mici).

În ambele cazuri, atât la evaluarea tranzacțiilor export-import în termeni nominali, cât și la evaluarea lor în termeni reali, importurile sunt mai elastice decât exporturile la modificarea cursului de schimb.

4. Sectorul real: economia oficială și subterană

**EVOLUTIA IMPORTURILOR NOMINALE SI REALE IN REPUBLICA MOLDOVA
(1994-1997) ANUL DE BAZA - 1994**

	Unitate de masura	1994			1995				1996				1997			
		cantitatea	mii \$	pretul	cantitatea	mii \$	mii \$(1994)	pretul	cantitatea	mii \$	mii \$(1994)	pretul	cantitatea	mii \$	mii \$(1994)	pretul
1 Pasari	mii buc.	752	279	0.37	1485	764	551	0.51	974	557	361	0.57	1148	725	426	0.63
2 Carne de bovine	tone	46	38	0.83	672	987	554	1.47	542	602	447	1.11	1213	1445	1001	1.19
3 Peste proaspăt, congelat	tone	1495	810	0.54	4886	3362	2647	0.69	11353	9120	6150	0.80	9811	7067	5315	0.72
4 Cartofi	tone	13876	1769	0.13	18120	3264	2310	0.18	62915	11845	8019	0.19	26167	4154	3335	0.16
5 Banane	tone	796	268	0.34	3307	713	1116	0.22	3157	765	1065	0.24	3931	968	1326	0.25
6 Citrice	tone	1992	654	0.33	3965	882	1302	0.22	3372	849	1107	0.25	6046	1486	1986	0.25
7 Ceai	tone	338	527	1.56	114	216	178	1.89	147	335	229	2.29	145	396	226	2.73
8 Griu si meslin	tone	38574	6166	0.16	62753	5008	10030	0.08	34867	7188	5573	0.21	8957	1623	1432	0.18
9 Secara	tone	16470	987	0.06	63559	4389	3807	0.07	7949	349	476	0.04	202	25	12	0.12
10 Orz	tone	21742	814	0.04	10837	496	406	0.05	1054	142	39	0.13	15164	2341	567	0.15
11 Porumb	tone	39266	9524	0.24	39224	6345	9514	0.16	63	138	15	2.18	1326	439	322	0.33
12 Orez	tone	3016	535	0.18	4048	1764	718	0.44	7895	3652	1401	0.46	18642	7416	3308	0.40
13 Malt	tone	350	74	0.21	4310	859	912	0.20	3693	1556	782	0.42	5215	2253	1104	0.43
14 Margarina	tone	98	48	0.49	659	683	320	1.04	729	815	354	1.12	1209	1287	587	1.06
15 Zahar si zaharoza dura	tone	4085	1168	0.29	9184	3510	2626	0.38	59000	23224	16872	0.39	21000	7373	6005	0.35
16 Boabe de cacao	tone	536	831	1.55	607	990	941	1.63	519	882	804	1.70	640	1304	993	2.04
17 Sucuri de fructe	tone	1139	478	0.42	1138	702	478	0.62	1768	884	742	0.50	3379	2959	1419	0.88
18 Vin de struguri	mii dal	83	479	5.79	614	4191	3559	6.82	1351	7458	7827	5.52	1457	7211	8441	4.95
19 Vin spumos	mii dal	90	834	9.29	385	3411	3575	8.86	443	3291	4117	7.43	234	1884	2178	8.04
20 Alcool etilic nedenat.	mii dal	714	4167	5.84	828	5149	4830	6.22	1500	12266	8758	8.17	1655	12750	9661	7.70
21 Rachiuri, lichioruri	mii dal	32	746	23.54	114	3148	2688	27.57	43	2278	1015	52.86	17	1214	405	70.58
22 Coniac si armoniac	mii dal	2	170	100.01	0	39	40	97.75	10	418	1040	40.17	16	1110	1580	70.27
23 Tutunuri brute	tone	1921	2240	1.17	1307	1241	1524	0.95	2342	3991	2731	1.70	876	1699	1021	1.94
24 Sare	tone	31382	978	0.03	39502	964	1231	0.02	46849	1267	1460	0.03	52166	1650	1625	0.03
25 Cimenturi hidraulice	tone	57308	1237	0.02	46164	996	996	0.02	12740	573	275	0.04	9993	575	216	0.06
26 Azbest	tone	52	3	0.06	2804	539	160	0.19	1537	364	88	0.24	3190	695	182	0.22
27 Carbune, brichete	mii tone	2445	54185	22.16	1315	48905	29135	37.20	1079	47483	23906	44.02	372	17577	8250	47.21
28 Cocs si semicocs	tone	3453	255	0.07	14139	1368	1045	0.10	12653	1645	935	0.13	8839	1010	653	0.11
29 Benzin de aviatie	tone	7976	1452	0.18	10403	2040	1894	0.20	6890	1565	1254	0.23	34	15	6	0.43
30 Benzina auto	mii tone	200	34380	172.25	250	52170	43027	208.85	220	48599	37894	220.91	271	64185	46644	237.02
31 Motorina	tone	264	36010	136.61	375	69523	51269	185.25	354	72602	48318	205.27	338	75636	46187	223.71
32 Pacura	mii tone	492	40850	82.96	482	41095	39979	85.28	310	33907	25701	109.45	271	29907	22449	110.52

**EVOLUTIA IMPORTURILOR NOMINALE SI REALE IN REPUBLICA MOLDOVA
(1994-1997) ANUL DE BAZA - 1994 (continuare)**

		Unitate de masura	1994			1995				1996				1997			
			cantitatea	mii \$	pretul	cantitatea	mii \$	mii \$(1994)	pretul	cantitatea	mii \$	mii \$(1994)	pretul	cantitatea	mii \$	mii \$(1994)	pretul
33	Gaz natural	mii m3	1897	147153	77.58	1762	102187	136687	58.00	2038	118209	158124	58.00	2076	120764	161087	58.16
34	Energieelectrică	mii kWh	615	9447	15.35	1997	47577	30651	23.83	1606	39624	24646	24.68	1978	61915	30364	31.30
35	Ingrasaminte minerale (N)	tone	2139	366	0.17	2144	901	367	0.42	2149	585	368	0.27	14317	6065	2451	0.42
36	Cauciuc sintetic	tone	703	473	0.67	615	945	414	1.54	319	644	215	2.02	279	559	188	2.01
37	Anvelope pneumatice noi	mii buc.	38	2115	55.23	4383	19771	242070	4.51	101	12037	5601	118.71	148	13526	8186	91.27
38	Piei brute de bovine	tone	2025	1624	0.80	991	1232	795	1.24	418	608	335	1.46	210	252	169	1.20
39	Piei depilate de bovine	mii m2	113	389	3.45	84	1400	290	16.66	127	1638	436	12.95	102	1773	351	17.42
40	Cherestea	mii m2	285	613	2.15	108	443	232	4.11	132	729	285	5.51	93	303	200	3.26
41	Placi aglomerate din aschii de lemn	mii m3	17	1149	68.40	21	1635	1457	76.78	27	2246	1833	83.80	18	2235	1211	126.26
42	Lina necadrata	tone	1438	2191	1.52	772	1866	1177	2.42	915	2201	1394	2.41	897	2072	1367	2.31
43	Bumbac necadrat	tone	368	340	0.92	656	1091	605	1.66	165	299	152	1.81	0	0	0	0.00
44	Tesaturi de bumbac	mii m2	6088	3278	0.54	4475	3083	2409	0.69	5344	4774	2877	0.89	3669	2779	1975	0.76
45	Fire de in	tone	1005	1196	1.19	570	1004	679	1.76	653	1214	777	1.86	279	528	332	1.89
46	Tesaturi de in	mii m2	300	849	2.83	755	1180	2141	1.56	234	423	664	1.80	265	365	752	1.37
47	Linoleum	mii m2	160	388	2.43	60	300	146	5.00	43	179	104	4.18	61	227	149	3.72
48	Alta incaltaminte	mii per.	235	1032	4.39	137	630	603	4.59	271	1229	1190	4.54	359	1049	1577	2.92
49	Incaltaminte din piele naturala	mii per.	304	1568	5.16	106	861	547	8.12	148	1101	765	7.42	361	1560	1861	4.32
50	Deseuri si resturi de fonta	tone	409	10	0.02	1324	249	32	0.19	584	313	14	0.54	188	111	5	0.59
51	Deseuri de cupru	tone	767	591	0.77	2843	2922	2192	1.03	1317	1381	1015	1.05	1298	1381	1001	1.06
52	Frigidere, congelatoare	buc.	3883	806	0.21	8427	2897	1750	0.34	11600	4343	2409	0.37	15400	5444	3198	0.35
53	Acumulatori electrice	mii buc.	49186	2159	0.04	35301	2359	1549	0.07	26657	1838	1170	0.07	34066	1806	1495	0.05
54	Televizoare	bucati	5679	950	0.17	1727	392	289	0.23	2965	659	496	0.22	22825	5140	3818	0.23
55	Tractoare	bucati	318	830	2.61	115	522	300	4.54	229	2944	598	12.86	528	5754	1379	10.90
56	Autovehicule, autoturisme	bucati	1060	5375	5.07	1817	7964	9214	4.38	1606	8615	8144	5.36	1013	7936	5137	7.83
Total pe produse			mii \$			473124		659957		508444		423369		503920		407115	
IMPORT -TOTAL (nominal)			mii \$			840713				1072258				1171718			
Cota produselor in importul total			%			56				47				43			
IMPORT in termeni reali			640999			1172705				892843				946627			
Deflatorul importurilor			%			1				1				1			

**EVOLUTIA EXPORTURILOR NOMINALE SI REALE IN REPUBLICA MOLDOVA
(1994-1997) ANUL DE BAZA - 1994**

	Unitate de masura	1994			1995				1996				1997			
		cantitatea	mii \$	pretul	cantitatea	mii \$(1995)	mii \$(1994)	pretul	cantitatea	mii \$(1996)	mii \$(1994)	pretul	cantitatea	mii \$(1997)	mii \$(1994)	pretul
1 Carne de bovine	tone	23235	23627	1.02	29578	34967	30076	1.18	13609	18803	13838	1.38	18029	27040	18332	1.50
2 Carne de porcine	tone	5682	7738	1.36	4948	7461	6739	1.51	10005	19394	13626	1.94	15786	32352	21499	2.05
3 Carne de ovine, caprine	tone	239	205	0.86	511	631	438	1.23	898	1060	769	1.18	1506	1999	1290	1.33
4 Organe comestibile	tone	802	305	0.38	1492	526	567	0.35	424	216	161	0.51	384	321	146	0.84
5 Carne si organe de pasari	tone	19	20	1.08	573	1113	618	1.94	2185	4567	2358	2.09	3311	5295	3574	1.60
6 Lapte, smintina concentrata	tone	2274	462	0.20	2687	539	546	0.20	4550	6990	925	1.54	2452	3687	499	1.50
7 Unt si derivate grase	tone	3496	6697	1.92	1739	5186	3332	2.98	1372	3844	2628	2.80	58	194	111	3.33
8 Oua de pasari	mil.buc.	2	101	45.89	6	388	271	65.81	21	1241	945	60.22	15	1185	670	81.19
9 Miere naturala	tone	198	259	1.31	123	263	161	2.15	232	388	304	1.67	378	627	496	1.66
10 Tomate proaspat, si refriger	tone	12849	2623	0.20	6989	8598	1427	1.23	6346	1972	1296	0.31	2026	730	414	0.36
11 Castraveti	tone	2457	555	0.23	911	491	206	0.54	411	208	93	0.50	718	305	162	0.42
12 Struguri	tone	137014	24539	0.18	13703	3606	2454	0.26	12790	3169	2291	0.25	2451	735	439	0.30
13 Mere, pere, gutui	mii tone	100	24241	243.38	68	19176	16550	282.00	37	13915	9054	374.05	62	18295	15163	293.65
14 Griu si meslin	tone	665	39	0.06	110529	12706	6473	0.11	56646	7725	3317	0.14	10946	1148	641	0.10
15 Porumb	mii tone	39	30357	772.45	28	12323	21320	446.49	39	10714	30048	275.43	60	19866	46038	333.32
16 Faina de griu sau meslin	tone	78	16	0.20	12698	3686	2590	0.29	11594	3786	2364	0.33	1958	712	399	0.36
17 Seminte de floarea soarelui	tone	20600	4199	0.20	24988	6506	5093	0.26	40961	9400	8348	0.23	68169	13624	13894	0.20
18 Uleiuri de floarea soarelui	tone	16031	8463	0.53	13606	10537	7183	0.77	3764	3001	1987	0.80	11470	7944	6055	0.69
19 Cirmat si cirmaciuri	tone	1108	1936	1.75	1830	4301	3197	2.35	1657	4469	2895	2.70	3045	8094	5320	2.66
20 Zahar si zaharoza pura	mii tone	101	31173	310.18	135	58907	41812	436.99	108	51273	33499	474.75	159	61180	49287	385.02
21 Melase rezult. din zahar	mii tone	37	2471	66.96	44	3820	2960	86.42	43	4290	2852	100.71	16	1574	1085	97.14
22 Gemuri, dulceturi	tone	5628	2912	0.52	7476	4917	3868	0.66	5855	6066	3030	1.04	6837	9332	3538	1.36
23 Sucuri de fructe	mii tone	53	21265	399.72	61	48179	24423	788.52	54	42843	21465	797.82	67	47603	26661	713.69
24 Vin de struguri	mii dal	11585	45380	3.92	15096	73978	59135	4.90	13628	99860	53385	7.33	18078	185761	70815	10.28
25 Vin spumos	mii dal	2113	13123	6.21	1459	17303	9063	11.86	2393	31568	14860	13.19	1720	28113	10681	16.35
26 Material vinicol	mii dal	1654	3513	2.12	9346	20861	19854	2.23	12560	45892	26679	3.65	9407	41207	19982	4.38
27 Vermuturi si alte vinuri	mii dal	82	503	6.12	74	954	451	12.92	189	1580	1158	8.34	176	1774	1078	10.06
28 Alcool etilic	mii dal	416	3066	7.38	202	1565	1488	7.76	603	5388	4447	8.94	196	1792	1442	9.16

**EVOLUTIA EXPORTURILOR NOMINALE SI REALE IN REPUBLICA MOLDOVA
(1994-1997) ANUL DE BAZA - 1994 (continuare)**

	Unitate de masura	1994			1995				1996				1997			
		cantitatea	mii \$	pretul	cantitatea	mii \$(1995)	mii \$(1994)	pretul	cantitatea	mii \$(1996)	mii \$(1994)	pretul	cantitatea	mii \$(1997)	mii \$(1994)	pretul
29 Rachiuri, lichioruri	mii dal	612	16399	26.80	1080	29929	28930	27.72	795	24061	21308	30.26	58	2419	1544	41.99
30 Coniac si armoniac	mii dal	238	16914	70.98	325	29953	23046	92.25	189	14869	13401	78.76	130	15065	9199	116.24
31 Tutunuri brute sau nepr.	tone	17370	13902	0.80	17804	15542	14249	0.87	11238	13902	8995	1.24	7318	12226	5857	1.67
32 Pietris, nisip	mii tone	230	330	1.44	237	967	341	4.08	130	1039	187	7.97	51	515	73	10.11
33 Piei brute de bovine	tone	4893	4424	0.90	5788	6838	5233	1.18	2838	4086	2566	1.44	3150	4497	2848	1.43
34 Piei brute de ovine	mii buc.	357	610	1.71	615	1688	1050	2.74	570	2272	974	3.98	303	1349	516	4.46
35 Piei depilate de bovine	mii m2	243	1347	5.54	313	3347	1735	10.70	240	2941	1330	12.26	318	3587	1763	11.28
36 Lina necadrata nepieptan.	tone	329	168	0.51	2629	1811	1348	0.69	2044	1505	1048	0.74	1878	1516	963	0.81
37 Tesaturi de bumbac	mii m2	2134	1181	0.55	274	385	151	1.41	820	536	454	0.65	1207	365	668	0.30
38 Covoaresi alte acoper.	mii m2	1211	11995	9.90	724	9147	7166	12.64	641	10241	6349	15.97	634	11409	6279	17.99
39 Alta incaltaminte	mii per.	260	696	2.68	221	1053	591	4.77	380	1650	1016	4.35	211	1401	563	6.65
40 Incaltaminte din piele naturala	mii per.	203	792	3.91	95	744	372	7.81	106	1210	416	11.38	201	3450	784	17.20
41 Incalt.cu fete mater.textil	mii per.	748	813	1.09	543	875	590	1.61	256	615	279	2.40	67	214	73	3.19
42 Frigidere, congelatoare	buc.	47000	5441	0.12	20600	2738	2385	0.13	653	156	76	0.24	140	49	16	0.35
43 Masini de spalat	mii buc.	72	6203	86.63	33	2959	2833	90.47	31	3854	2703	123.54	27	3544	2356	130.30
44 Acumulatori electrice	buc.	4156	563	0.14	6700	367	908	0.05	23707	725	3214	0.03	45116	1743	6116	0.04
45 Televizoare	mii buc.	94	13400	143.16	29	4191	4080	147.06	16	2747	2248	174.99	6	1254	902	199.08
46 Tractoare	buc.	1463	7034	4.81	1035	6630	4976	6.41	535	6151	2572	11.50	481	6628	2313	13.78
47 Autovehicule, autoturisme	buc.	76	322	4.23	191	1055	808	5.53	42	263	178	6.26	49	383	207	7.82
Total pe produse	mii \$		362323			483704	373086			496447	327937			594097	362753	
EXPORT -TOTAL	mii \$		565502			745530				795187				874445		
Cota produselor in export-total	%		64			65				62				68		
EXPORT in termeni reali	mii \$		565502			575034				525276				533931		
Deflatorul exporturilor	%		1			1				2				2		
EXPORT NET (preturile 1994)			-75497			-597671				-367567				-412696		

Se pune întrebarea: în condițiile în care BNM a mărit deja masa monetară (M2) în patru ani și jumătate de circa 7 ori, ar fi oare eficientă deprecierea leului moldovenesc în scopul susținerii comerțului exterior ?

Răspuns:

- Diminuarea cursului nominal al leului moldovenesc se petrece în condițiile așteptărilor inflaționiste ale populației și de aceea prețurile interne cresc; drept rezultat crește și cursul real. Deci nu are loc ieftinirea relativă a produselor locale și stimularea exporturilor;
- Chiar dacă BNM ar obține o diminuare a cursului real, aceasta nu ar stimula atât exportul, cât ar descuraja importul, ceea ce, în principiu, ar putea fi considerat un fenomen pozitiv;
- astfel de politică ar genera scumpirea relativă a resurselor energetice importate în Moldova în comparație cu produsele autohtone și ar avea un impact nefavorabil asupra întregii economii;
- Politica de stimulare a exporturilor prin deprecierea monedei naționale este o politică de scurtă durată, nu se poate conta pe ea pentru o perioadă îndelungată;
- Creșterea inflației într-un ritm mai rapid decât cel așteptat de la deprecierea leului (amintim, $e \downarrow \Rightarrow Pd \uparrow \uparrow$) reduce rating-ul economiei Moldovei ca fiind mai puțin stabilă și mai puțin atractivă pentru investitori străini.

Concluzie: Da, BNM poate manipula cursul leului atât în direcția aprecierii, cât și a deprecierei lui în scopul stabilizării sistemului bancar, aceasta însă nu va avea efecte pozitive esențiale pe scară macroeconomică asupra exporturilor Moldovei.

Este necesară promovarea unei politici de ameliorare a balanței de plăți și promovare a comerțului exterior, se cere realizarea unui set de măsuri care ar include:

- excluderea din practică a facilităților fiscale pentru produsele *importate* care substituie produsele autohtone, inclusiv în zonele antreprenoratului liber;
- introducerea clauzei valutare obligatorii la semnarea contractelor referitoare la tranzacțiile de export-import;
- diversificarea obligatorie a surselor de import a resurselor energetice, stabilind cota maximală a țărilor în importul total, crearea unui mediu real competitiv în sectorul energetic.
- dislocarea imediată a serviciului vamal de-a lungul Transnistriei cu scopul stopării fluxului de contrabandă, efectuarea reformei vamale și atragerea specialiștilor străini plătiți din contul asistenței tehnice la posturile de decizie a serviciului vamal.
- monitorizarea și informarea populației privind calitatea proastă a produselor importate, introducerea unor bariere neeconomice pentru produsele necalitative importate¹;

¹ O anumită îngrijorare trezește calitatea bunurilor importate. Republica Moldova, fiind o economie mădeschisă, duce o politică de liberalizare continuă a comerțului exterior. În multe cazuri produsele importate creează o competitivitate serioasă produselor locale, adesea substituindu-le cu ușurință, reducând producția locală. Aceasta, la rândul său, duce la diminuarea veniturilor populației medii, a capacității lor de cumpărare și a cererii la producția locală, generate din partea acestor pături sociale. În condițiile, în care produsele locale sunt supuse unei concurențe mari pe piețele străine, adesea produsele importate în Republica Moldova, sunt de o calitate extrem de proastă. Astfel, frecvența rezultatelor negative a controalelor produselor importate este de 79% în 1997 și 86% în 1996.

- ridicarea tuturor barierelor fiscale, procedurale (licențierea) și organizaționale pentru export;
- dezvoltarea studiilor de marketing, în special în domeniul publicității produselor peste hotarele țării ca fiind ecologic curate, naturale, posibil, excluderea din suma impozabilă a mijloacelor cheltuite pentru publicitate;
- informarea largă a populației asupra prețurilor de pe alte piețe, inclusiv cele îndepărtate, precum și prețurile pentru transportare;
- privatizarea, restructurarea și re tehnologizarea întreprinderilor cu scopul de a produce articole competitive;
- promovarea pe piețele externe a produselor mai puțin tradiționale pentru export, precum nucile și mierea de albine ambalate, cireșele albe, semiștele de floarea soarelui curățate de coajă, produse curative de cofetărie din soia, stafide, prune și caise uscate, fructe prelucrate în vid, ciuperci crescute în sere, moluște, confecții din blănuri de astrahan și nutrie, etc.;
- este necesar studiul posibilităților orientării Moldovei la piețele netradiționale ale țărilor afro-asiatice, în care se preconizează o creștere a populației cu ritmuri vădit mai rapide decât creșterea sectorului agro-alimentar.
- evaluarea numerică a eficienței operațiunilor de import-export în funcție de produse, calculul avantajelor relative și absolute ale Moldovei în comparație cu țările UE și ale CSI pentru o serie de produse (conform metodelor existente), numai în baza acestor evaluări - elaborarea listei produselor strategice pentru export ale Moldovei, negocierea facilităților și a stabilirea cotelor la export și import pentru țările – membre ale comunității economice.

4.6 Sectorul privat

Privatizarea. Formarea unui sector viabil privat este o condiție primordială a tranziției la economia de piață. La începutul anilor '90 se presupunea că procesul de privatizare va dura 3-4 ani și în rezultatul lui se va forma o clasă nouă de proprietari cointeresați vital în intensificarea activității economice, ridicarea eficienței acesteia, apți de a investi sume suficiente în producere, flexibili la schimbările pieței și competitivi atât pe piața internă, cât și pe cea externă. De la începutul anilor 90 în țară au fost adoptate trei programe de privatizare: cel al privatizării contra bonuri patrimoniale (1994), cel al privatizării mixte – contra bonuri patrimoniale și mijloace bănești (1995-1996), și, în sfârșit, cel de privatizare contra mijloacelor bănești (1997). În momentul de față se examinează posibilitatea de a extinde ultimul program de privatizare pentru anii 1999-2000.

Etapă privatizării contra bonuri patrimoniale, drept cale formă de ocolire a conflictelor sociale posibile din cauza repartizării neechitabile a proprietății publice, trebuia să fie efectuată într-un termen minim posibil. Dar lipsa experienței în elaborarea și adaptarea legislației cu privire la privatizare, necesitatea de a întocmi și a perfectă continuu listele proprietarilor potențiali, eșecurile în evaluarea costului patrimoniului supus privatizării și, în sfârșit, lipsa de cointerесare a unei părți a populației în procesul de privatizare au cauzat tergiversarea inadmisibilă a privatizării contra bonuri patrimoniale.

Drept rezultat al acestei etape, fosta proprietate publică a fost dispersată într-un număr enorm al deținătorilor de bunuri patrimoniale, înapți de a aduna mijloace financiare pentru investiții pentru re tehnologizarea întreprinderilor privatizate, ceea ce, înseamnă practic lipsa proprietarului real. O parte a utilajului întreprinderilor a fost demontată, delapidată, ceea ce a diminuat atractivitatea întreprinderilor supuse privatizării. Reprezentanții statului au devenit incapabili și necointeresați de a influența real asupra luării deciziilor în cadrul întreprinderilor, cota proprietății de stat a fost utilizată fără control, sectorul privat a început să alunece și mai rapid spre cel subteran.

Etapile privatizării mixte – contra bunuri patrimoniale și mijloace bănești, precum și a celei de privatizare contra mijloacelor bănești, s-au desfășurat de asemenea în ritmuri insuficient de rapide. Cauzele târăgănării procesului de privatizare și predispunerii mici a populației de a participa în procesul de privatizare includ lipsa de protecție a drepturilor patrimoniale prin sistemul slab dezvoltat al instanțelor judecătorești, datoriile extrem de mari ale întreprinderilor, supraevaluarea costului patrimoniului supus privatizării, corupția, sărăcirea în masă a populației, cadrul legal nefavorabil pentru dezvoltarea sectorului privat.

Având în vedere necesitatea creșterii veniturilor bugetare și faptul că realizarea programului de privatizare a fost încetinit, în octombrie 1998 Guvernul și Departamentul Privatizării au depus eforturi importante pentru accelerarea privatizării contra mijloacelor bănești. Astfel, de la începutul anului 1998 (ianuarie-septembrie), Departamentul Privatizării a organizat 11 concursuri comerciale și de investiții (licitații) prin scoaterea la vânzare a 85 de întreprinderi. Numai 7 obiecte au fost comercializate, în valoare totală de 13,5 mil. lei. Din această sumă 8.4 mil. lei au fost deja încasate la bugetul de stat. Vânzarea proprietății de stat în octombrie s-a cifrat la 9,2 mil. lei și bugetul de stat a primit 13,18 mil. lei.

Din păcate, procedurile de vânzare a câtorva întreprinderi au o istorie de lungă durată (Uzina de Ciment, MoldTelecom, complexul de Tutun). Însă situația se schimbă: după companiile din Rusia au urmat cele din Vest (Lafarge, Voxtel – Franța, Culconi – Germania), etc.

Sectorul energetic. Situația din sectorul energetic pune în pericol toată economia țării. La 13 octombrie a fost propusă declararea stării excepționale în acest sector, care ar putea rezulta în suspendarea legislației în domeniu prin preluarea gestionării financiare a sectorului de către o comisie guvernamentală specială.

Până în luna octombrie 1998 Moldova a acumulat 1,3 miliarde lei (0,26 miliarde dolari SUA) datorie pentru gazul natural, circa 471 mil. lei datorie pentru energia electrică și termică și 165 mil. lei datorii pentru carburanți. Moldova datorează Rusiei 175 mil. dolari și 75 mil. dolari sub formă de penalități aferente acestei datorii. În ansamblu, sectorul energetic al Moldovei operează în condiții extrem de nefavorabile. De exemplu, sub-sectorul energiei electrice e permanent în pragul falimentului.

Motivele principale ale acestei situații sunt lipsa unui proprietar real, insolvabilitatea consumatorilor, continuarea tranzacțiilor barter și a achitărilor reciproce, înghețarea și reeșalonarea datoriilor, a facilităților acordate sectorului agrar, politica fiscală incorectă, pierderile comerciale și tehnice mari, furturile de energie.

Pentru o dezvoltare normală, Moldova trebuie să repare echipamentul electric, instalațiile de gaz și cele termice, să cumpere circa 360.000 tone de cărbune (13,6 mil.

dolari), și 214.000 tone de carburanți (21,5 mil. dolari). În total, costul furnizărilor de electricitate și energie termică se estimează la 107 mil. dolari. Totodată, noi trebuie să importăm suplimentar 900 kW energie electrică în valoare de 32 mil. dolari SUA.

La 8 octombrie Moldova a achiziționat doar 62.000 tone de cărbune, 41.000 tone de combustibil, 5.900 tone de motorină și 10.200 tone de benzină. În plus, dispunem doar de 69% din volumul necesar de gaze naturale.

Modul de ameliorare a acestei situații este găsirea unui proprietar real cu mandat de luare a deciziilor și asumare a responsabilităților prin intermediul privatizării. Până acum au fost pregătite proiecte individuale de privatizare a întreprinderilor din sectorul energetic – pentru 3 termocentrale și 5 rețele regionale de distribuire a energiei electrice.

Sectorul gazelor naturale. La 26 octombrie 1998, Rusia, Moldova și Transnistria au semnat un acord cu privire la crearea unei întreprinderi mixte de tip deschis, MoldovaGaz: 50% din pachetul de acțiuni aparține Gazprom-ului din Rusia, 36% Moldovei și 14% - Transnistriei. Întreprinderea a devenit astfel proprietarul întregului sistem de transport și distribuire în Moldova și Transnistria, în valoare totală de 290 mil. dolari SUA.

În prezent, Republica Moldova datorează Gazprom-ului peste 600 mil. dolari pentru combustibilul consumat, din care 400 mil. dolari este datoria părții Transnistrene. Prin acordarea a 50% din acțiuni Gazprom-ului, Moldova intenționează să reducă datoriile față de furnizor cu 47,3 mil. dolari, iar Transnistria – cu 12,7 mil. dolari.

Guvernul Moldovei a aprobat planul de restructurare a părții datoriilor sale prin transmiterea către Gazprom a unui pachet de obligațiuni în valoare de 90 mil. dolari SUA, scadente peste 7 ani la o rată a dobânzii de 7,5% anual. În 1996 Moldova a mai transmis Rusiei un pachet similar în valoare de 140 mil. dolari.

Rămâne însă neclar cum se face că acordarea Rusiei a 50% din întreprindere (în valoare de 290 mil. \$) va diminua datoria Moldovei față de Rusia doar cu 47 mil. \$. Mai mult decât atât, Transnistria, având 2/3 din datoriile pentru gaz, va primi aproape jumătate din cota Moldovei – 78 mil. \$ SUA, sau 27% din total).

MoldTelecom. Unul din motivele eșecului privatizării MoldTelecom-ului este incapacitatea acestuia de a-și colecta plățile neîncasate. Către luna septembrie 1998 plățile neîncasate ale MoldTelecom-ului s-au majorat cu 47 mil. lei (9,5 mil. \$), din care 31% trebuie plătite de către întreprinderi și restul de 31% de către utilizatorii individuali. Instituțiilor de stat le revin 26% din datoriile totale, pe când cota întreprinderilor colective agricole a fost de 12%. Printre cei mai mari debitori sunt Ministerul de Interne cu circa 1,3 mil. lei (267 mii \$), primăria municipiului Chișinău – peste 1 mil. lei, Ministerul Securității și Ministerul Educației – peste 700 mii lei fiecare.

La 10 octombrie, MoldTelecom a fost autorizat de către Ministerul Transporturilor și Comunicațiilor de a începe deconectarea telefonică a ministerelor care nu-și pot achita la timp facturile pentru serviciile telefonice. La 15 octombrie, MoldTelecom a majorat tarifele la o serie de servicii interne.

La 14 octombrie Guvernul a aprobat un plan individual de reorganizare și privatizare a întreprinderii de stat MoldTelecom.

Un plan inițial de privatizare a fost aprobat de către Parlament în iulie 1996, care constată, că un investitor străin trebuie să investească cel puțin 120 mil. dolari SUA pentru pachetul de 40% din acțiunile întreprinderii, din care 18 mil. dolari reprezenta plata pentru o licență de 7 ani. Restul de 102 mil. dolari a fost destinat investițiilor capitale în MoldTelecom. În cadrul unui concurs investițional organizat de către consultanții Vest-europeni cu susținerea BERD, la vânzare au hotărât să participe două întreprinderi – un consorțiu franco-danez constituit din France Telecom și GN Store Nord și firma de telecomunicații de stat din Grecia OTE Telecom. Dar OTE Telecom a oferit pentru pachetul de acțiuni doar 46,4 mil. dolari, ofertă refuzată de către Guvern, pe când consorțiul franco-danez s-a retras din concurs din motive nespecificate.

Noul plan de privatizare a MoldTelecom-ului cuprinde trei etape. În prima etapă a proiectului, întreprinderea urmează a fi transformată într-o societate pe acțiuni. În cea de a doua etapă de privatizare, Guvernul va organiza o licitație internațională pentru a selecta un investitor strategic care va primi 51% din acțiuni. Trei procente din acțiuni vor fi vândute angajaților MoldTelecom-ului. A treia etapă, cea de investiții, prevede o investiție majoră în modernizarea întreprinderii.

Planul preconizează majorarea numărului liniilor telefonice în Moldova de la 14 la 24 posturi la 100 locuitori în următorii 5 ani. Potrivit planului, investitorului va trebui să i se acorde o licență exclusivă pe 5 ani, atât pentru comunicațiile telefonice locale cât și internaționale, precum și dreptul prioritar de a cumpăra licențele ulterioare pentru telefonie mobilă din Moldova. Conform planului se preconizează ca în primii doi ani după vânzare structura actuală a tarifelor să rămână neschimbată, cu luarea în considerare a ratei oficiale a inflației. Planul anunțat la ședința Guvernului, trebuie să fie aprobat de către Parlament. Totuși, acest plan rămâne în contradicție cu Legea despre Monopol.

Uzina de Ciment. Anterior, uzina din Rezina a fost propusă spre vânzare de 3 ori, dar fără succes. Guvernul Moldovei a fost învinuit de faptul că stabilea un preț prea mare. Întreprinderea a mai încercat să obțină facilități fiscale pentru a preveni falimentul, dar nu a putut redresa situația cu puterile proprii.

Guvernul a anunțat că Lafarge (Finarge-26) a câștigat concursul pentru investitorii străini care intenționau să cumpere pachetul de control al uzinei din Rezina și a obținut pachetul din posesia statului în valoare de 52%.

Pentru reabilitarea producției de ciment la uzinele mari de ciment, este necesar de a investi în modernizarea liniilor de ambalare, de a introduce măsuri de economisire a energiei, și de a moderniza cuptorul principal de uscare. Programul de investiții de bază va necesita cel puțin 5 mil. dolari SUA. Capacitatea de proiect a uzinei este de peste 1 mil. tone de ciment pe an. Statul, pentru cele 52% de acțiuni care le deținea, a primit 200 mii dolari. Datoriile întreprinderii constituie circa 30 mil. lei. În prezent, consumul anual de ciment în Moldova este de circa 500 mii tone.

Pachetul valorează circa 200.000 dolari SUA. Pe lângă aceasta, Lafarge va trebui să plătească datoria enormă a întreprinderii (de circa 6,1 mil. dolari), și să investească în

dezvoltarea producției. În prezent, câștigătorul concursului și Guvernul negociază semnarea contractului.

“Floare-Carpet”. La 20 octombrie compania Germană Culconi a înaintat acordul de cumpărare a cotei statului de 58% deținute în cel mai mare producător de covoare din Moldova Floare-Carpet, în prima decadă a lunii noiembrie.

Anterior, acordul a fost programat pentru a fi semnat la 10-15 octombrie. Culconi propunea să ofere 1 mil. lei pentru cota statului în Floare-Carpet și să investească mai departe în întreprindere 80.000-90.000 DM. Condițiile contractuale stipulează ca partea germană să plătească toate datoriile întreprinderii Moldovene, estimate la 3 mil. lei (peste 526.000 dolari SUA).

Întreprinderile de vinuri din Rusia. Departamentul Privatizării și Administrării Proprietății de Stat al Ministerului Economiei și Reformelor a supus unui concurs comercial pachetele statului din 3 întreprinderi de vinuri amplasate în Rusia – Oriol, Votkinsk și Tver. Fondul statutar al întreprinderii din Votkinsk echivalează cu 9,1 mil. ruble rusești (RUR), 49% din acțiuni aparținând Guvernului Moldovei. Prețul inițial al obiectului este de 1,5 mil. lei. Fondul statutar al întreprinderii din Oriol echivalează cu 80 mil. RUR, 49% din acțiuni aparținând Guvernului Moldovei. Prețul inițial al obiectului este de 1,5 mil. lei. Fondul statutar al întreprinderii din Tver echivalează cu 41,6 mil. RUR, 49% din acțiuni aparținând Guvernului Moldovei. Prețul inițial al obiectului este de 3,8 mil. lei. Toate aceste întreprinderi sunt specializate în procesarea materialelor vinicole furnizate din Moldova și alte regiuni crescătoare de struguri și în îmbutelierea vinurilor finite și a votcii.

Remarcabil este faptul că, în condițiile inflației mari în Rusia (care se preconizează să atingă peste 250% către sfârșitul anului 1998), fondul statutar al întreprinderilor moldovenești se estimează în RUR. În așa caz vânzarea întreprinderilor Moldovenești va semăna mai mult la o donație.

Ramura tutunului. Este în curs de desfășurare activitatea de privatizare a întreprinderilor din sectorul tutunului, inclusiv cele mai mari din ele, Societatea pe Acțiuni “Tutun”. În căutarea investitorului strategic și pentru pregătirea întreprinderilor pentru privatizare, se acordă asistență din partea Raiffeisen Investment A.G. din Austria. Potrivit celor afirmate de Dl Pierre Heidebroek, Managerul proiectului companiei Raiffeisen, întreprinderea va acorda asistență la organizarea a 20 de tranzacții (concursuri internaționale), în restructurarea și atragerea investitorilor străini pentru companiile cuprinse de holdingul Conversia.

Prima fază a restructurării sectorului va include privatizarea întreprinderilor de fermentare a tutunului. Se preconizează că ele vor fi privatizate deja către sfârșitul anului curent sau în ianuarie 1999. După efectuarea acestui lucru, Departamentul va purcede la privatizarea “Tutun”-ului.

Pentru a demara acest proces, Departamentul intenționează să anunțe în primăvara anului viitor un concurs pentru selectarea unui consultant extern pentru pregătirea întreprinderii “Tutun” către privatizare.

Alte întreprinderi. Departamentul Privatizării și Administrării Proprietății de Stat al Moldovei a mai propus spre vânzare pachetele de acțiuni ale statului din următoarele întreprinderi:

Moldcarton – un remarcabil producător de ambalaj din carton plat și gofrat. Fondul statutar constituie circa 119 mil. lei, statul deține 89% din acțiuni.

Faprochim – cel mai mare producător de vopsele, detergenți și produse chimice casnice din țară. Fondul statutar – 9,1 mil. lei. Statul deține 61,7% din acțiuni.

Codru – producătorul principal de mobilă și articole din lemn din țară. Fondul statutar – 21,7 mil. lei. Statul deține 65,5% din acțiuni.

Zorile – cel mai mare producător de încălțăminte și articole de piele din țară. Fondul statutar – 21,7 mil. lei. Statul deține 60% din acțiuni.

Uzina biochimică din Bălți, cu un fond statutar de 3,6 mil. lei. Statul deține 74,7% din acțiuni.

Întreprinderea-cariera din Oziornî – un recunoscut producător de materie primă pentru construcții. Fondul statutar – 4,7 mil. lei. Statul deține 62% din acțiuni.

Moldagrotehnica – producător de echipament și utilaje pentru prelucrarea producției agrare. Fondul statutar – 1,5 mil. lei. Statul deține 96% din acțiuni.

Protos – producător de țevi. Fondul statutar – 8,9 mil. lei. Statul deține 98% din acțiuni.

Avicola Drochia – complex de creștere a rațelor. Fondul statutar – 1,9 mil. lei. Statul deține 89% din acțiuni.

Funcționarea sectorului privat

Cota sectorului privat în economie

		1994	1995	1996	1997
Industria	total	3747	4265	4690	5889
	privat	1723	1972	1868	2246
	privat (%)	46	46	40	38
Agricultura	total	4106	4218	4463	4480
	privat	1725	1839	2276	2330
	privat (%)	42	44	51	52
Vinzari cu amanuntul	total	1363	1692	1904	1956
	privat	651	880	1209	1374
	privat (%)	48	52	64	70
Prestari servicii	total	424	606	757	988
	privat	61	87	110	139
	privat (%)	14	14	15	14
Investitii capitale	total	712	845	987	1202
	privat	328	461	494	525
	privat (%)	46	55	50	44
Punerea în funcțiune a fondurilor fixe	total	405	624	858	1093
	privat	207	384	457	532
	privat (%)	51	62	53	49

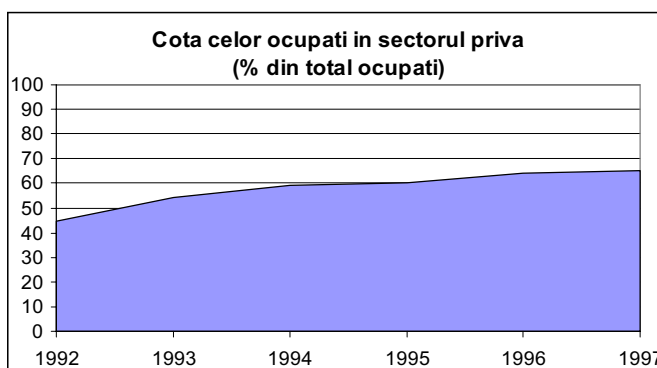
Analiza datelor referitoare la aportul sectorului privat în economia totală arată tendințe diferite în dependență de ramură. Astfel, pe parcursul anilor 1994 – 1997 cota sectorului privat în producția industrială s-a diminuat. Aceasta se exprimă prin mai multe cauze. Una din ele constă în faptul că Departamentul Analize Statistice și

Sociologice estimează datele referitoare la funcționarea industriei pe baza datelor eficiente a unui eșantion de întreprinderi. Cu timpul structura acestui eșantion după forme de proprietate se schimbă, aceasta poate introduce distorsiuni în indicatori.

O altă cauză, mai gravă, sunt condițiile nefavorabile pentru funcționarea sectorului privat în cadrul economiei oficiale. Cota sectorului privat în producția agricolă este în creștere continuă (de la 42% în 1994 până la 52% în 1997). Cel mai rapid s-a dezvoltat sectorul privat în sistemul vânzărilor cu amănuntul (48 – 70%), ceea ce este și natural, ținând cont de faptul, că acest sector economic cere un capital inițial relativ mai mic, este mai profitabil și se recuperează mai rapid. Prestările serviciilor de către sectorul privat au rămas la un nivel relativ constant – 14% din volumul total. Cota sectorului privat în investițiile capitale, precum și în punerea în funcțiune a fondurilor fixe, a crescut până în anul 1995, după ce a început să scadă. Numărul celor angajați în sectorul privat constituie către anul 1997 circa 60% din totalul pe țară.

În primele nouă luni ale lui 1998 cota sectorului privat în PIB a alcătuit 40%. Datele statistice referitoare la dezvoltarea sectorului privat prezintă un tablou incert. Insuficiența informației referitoare la dezvoltarea sectorului privat face practic imposibilă o analiză consecventă economică a acestui sector. Astfel, dacă reieșim din informația oficială, atunci

productivitatea muncii în sectorul privat este de 3,5- 4,7 ori mai mică decât în cel public (incredibil), deși crește cu ritmuri mai rapide.

Analiza eficienței funcționării sectorului privat în agricultură și servicii, utilizând datele statistice, este practic imposibilă. Fiind martori oculari ai lărgirii fenomenului construcțiilor individuale, este greu de conceput faptul, că, conform statisticii, suprafețele caselor de locuit date în exploatare în sectorul particular (beneficiari individuali) s-au diminuat din 1990 până în 1997 de 2,67 ori, iar în localitatea rurală – de 3,8 ori.

Productivitatea muncii în industrie după forma proprietății

		Sectorul public	Sectorul privat	Sectorul privat-colectiv
Productia industriei (mil.lei)	1995 pret curent	1610.8	22.3	1938.6
	1996 pret curent	1537.1	8.4	1844.4
	1996 pret comparab.	1192.1	6.5	1430.4
Numarul personalului (mii pers.)	1995	37.2	2.4	85.8
	1996	25.8	0.5	65.9
Productivitatea muncii (mii lei/pers.)	1995 pret curent	43.3	9.3	22.6
	1996 pret curent	59.6	16.8	28.0
	1996 pret comparab.	46.2	13.0	21.7
Ritmul de crestere a productiv. muncii (%)		6.7	40.2	-3.9

Acțiunile orientate la dezvoltarea sectorului privat ar putea include:

- Primirea Programului de susținere a antreprenoriatului și micului business;
- Vinderea spațiilor suplimentare date în arendă întreprinderilor de talie mică (500 de întreprinderi în plus la cele existente), a pământului aferent întreprinderilor privatizate (circa 470 parcele);
- Îmbunătățirea termenilor de plată pentru privatizarea încăperilor arendate – 25% plata imediată după semnarea contractelor și achitarea celeilalte sume de 75% timp de trei ani;
- Stipularea măsurilor pentru întreprinderile privatizate în vederea plății de arendă pentru pământ la administrarea publică locală și nu impozitul pe pământ, cum se întâmplă în momentul de față;
- Convertirea depunerilor la banca de economii în acțiunile rămase după privatizare; demararea procesului de privatizare prin stingerea unor datorii certe ale statului cu patrimoniu sau acțiuni ale întreprinderilor supuse privatizării;
- Demararea procesului de privatizare a întreprinderilor din complexe energetice și telecomunicații cu atragerea investitorilor strategici, privatizarea întreprinderilor din ramura de tutun, a fabricilor de vin situate în Federația Rusă, precum și a întreprinderilor din complexul radio-electronic;
- Accelerarea reorganizării și privatizării întreprinderilor agricole, transmiterii în proprietatea cetățenilor a terenurilor de pământ cu atribuirea lor în natură; crearea gospodăriilor țărănești și a asociațiilor prin asigurarea îndeplinirii programului național "Pământ";
- Accelerarea privatizării fondului de locuințe, formarea asociațiilor proprietarilor de locuințe privatizate;
- Inițierea procedurii de vânzare a acțiunilor întreprinderilor atractive cetățenilor Moldovei prin intermediul ofertei publice, crearea pentru aceasta a posibilităților egale pe tot teritoriul republicii;
- Efectuarea inventarierii obiectelor construcțiilor nefinisate, asigurarea privatizării lor la prețuri simbolice;
- Finalizarea creării sistemului informațional unic al administrării patrimoniului public și privatizarea acestui patrimoniu conform Programului de privatizare, aprobat de Parlament;
- Direcționarea mijloacelor bănești provenite din privatizarea patrimoniului public, atât pentru completarea bugetelor nivelurilor respective (cel puțin 50%), cât și în scopul asanării și a restructurării întreprinderilor (cel mult 50%);
- Perfectarea sistemului de administrare a patrimoniului public, inclusiv activitatea întreprinderilor cu capital de stat de 100% și mixt, care utilizează acest patrimoniu, formarea Fondului proprietății de stat ca persoană juridică.

4.7 Colaps economic sau informalizare a economiei ?

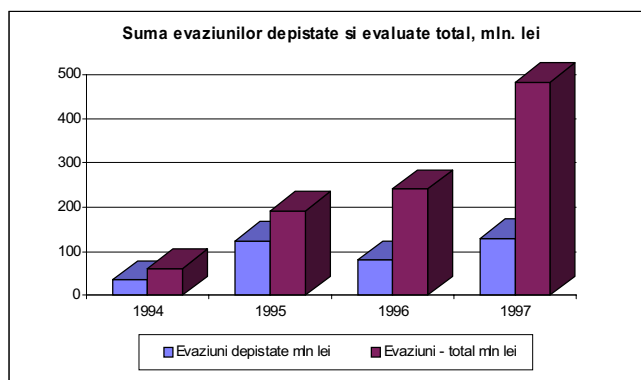
Evoluția economică a Republicii Moldova pe parcursul ultimilor ani, asemenea altor țări în tranziție, se caracterizează printr-un declin continuu. Deși anul 1997 a înregistrat o creștere mică, PIB a alcătuit circa 37% din nivelul anului 1990. Veridicitatea acestui declin de aproape trei ori, însoțit de lărgirea construcțiilor, a parcului de auto-vehicule particulare, a vânzărilor de obiecte de lux, trezește suspiciuni. Tot mai mult se vorbește despre venit nedeclarat, evaziune fiscală și economie tenebră.

Economia tenebră (subterană, neformală, secundă, neoficială, invizibilă) "netește" efectele șocurilor economice în țările de tranziție. Nu o putem caracteriza în mod univoc ca negativă, sau pozitivă. Fiind un fenomen complex, economia tenebră include atât laturi negative, parazitare, cât și laturi pozitive. Astfel, economia tenebră cauzează pierderi în bugetul statului datorită evaziunilor fiscale, ea este una din cauzele diminuării disciplinei economice și, ca rezultat, a declinului de respect din partea populației față de organele de stat. Fiind nereglementată, economia tenebră servește drept cauză a instabilității economice și politice, în multe cazuri ea funcționează în legătură directă cu criminalitatea. Totodată economia tenebră aduce venituri suplimentare pentru participanții și membrii familiilor, și câte o dată servește drept unica sursă de existență a lor. Ea creează locuri de muncă, diminuând rata șomajului. Activitatea tenebră sporește competitivitatea producerii ca o alternativă, adesea, mai ieftină. Ea poate fi mai elastică, mai adaptivă la noile condiții datorită faptului, că ocolește obstacolele birocratice obligatorii pentru participanții la economia formală, poate servi drept factor de stabilizare și balansare a pieței bunurilor și serviciilor, oferindu-le adesea anume pe acelea, la care se manifestă un deficit în economia formală. Economia tenebră, într-un mod, poate servi drept factor de stabilizare financiară datorită tranzacțiilor în monedă națională, acoperind cu bunuri și servicii masa monetară excesivă.

În acest capitol ne vom referi la tranzacțiile tenebre doar în câteva sectoare ale economiei.

Evaziunea fiscală este forma de activitate subterană care, la momentul actual, are un impact mai simțitor asupra stabilității în economie. Societatea este tensionată, în mare parte, din cauza eșecului continuu la plata pensiilor și salariilor lucrătorilor bugetari, creșterea deficitului bugetului de stat și a datoriei statului. Pe de altă parte, distribuirea serviciilor gratuite ale statului pentru întreaga populație, inclusiv și aceea care se eschivează de la plata impozitelor, agravează situația în buget.

Calculule efectuate în Centrul de Investigații Strategice și Reforme au arătat, că pe parcursul anilor 1994 – 1997 volumul evaziunii fiscale a crescut foarte rapid – de la 65 mil. lei până la circa 500 mil. lei (de la 4% din veniturile bugetului consolidat până peste 20%). Menționăm faptul că estimarea dată este o *estimare* – *minimală*, deoarece în baza ei se află presupunerea că în timpul

controalelor Inspectoratului Principal Fiscal de Stat se depistează și se înregistrează toate evaziunile. Cauzele acestei creșteri rapide a evaziunii fiscale includ slăbiciunea și coruperea organelor de control, existența unui sistem supraîncărcat de înlesniri fiscale, povara fiscală grea.

Indicatorul poverii fiscale, fiind calculat ca raportul dintre suma veniturilor fiscale în buget (inclusiv defalcările în fondul social) către PIB, variază în decursul anilor 1994 – 1997 în limitele 30 – 33%. Acest indicator, în principiu, nu întrece cu mult indicatorul mediu pentru OECD – 28,5%. Dar este important faptul că, în condițiile unui sector tenebru relativ mare, povara fiscală este repartizată *neuniform*.

Evolutia evaziunilor medii fiscale pe contribuabil depistate (mii lei)

	1994	1995	1996	1997
Numarul persoanelor fizice si juridice la evidenta	1.58	4.92	3.41	7.68
Persoane juridice - total	3.09	9.50	7.37	12.01
intreprinderi de stat	11.53	48.98	11.30	22.00
intreprinderi colective	6.07	7.68	53.07	33.38
intrepr. de arenda	5.57	9.12	0.94	5.23
cooperative de toate tipurile	3.08	9.06	14.74	19.13
din ele colhozuri	7.18	23.90	43.18	54.10
societat cu rasp.limitata	0.41	1.00	3.25	9.60
societati pe actiuni	7.82	10.39	18.09	12.39
intr.cu invest.straine	1.82	1.40	18.07	62.08
organizatii obstești	0.78	0.16	0.85	1.78
intr.cu activit.de asigurare.	0.08	2.41	47.62	7.13
asociatii,concerne,consortii	1.97	1.78	19.19	1.85
alte uniuni				
gospodarii taranesti	0.00	0.01	0.06	0.02
instituti bugetare	0.05	0.08	0.43	0.44
alte pers.juridice	0.18	-0.85	5.93	17.00
Persoane fizice - total	0.02	0.06	0.18	0.91
intreprinderi individuale	0.02	0.06	0.21	1.19
societati pe nume colectiv	0.12	0.02	1.64	2.00
societati in comanda	-0.10	0.00	1.63	0.35
cetateni,ce au obiecte ale imp.fiscale	0.03	0.08	0.00	0.10

În baza datelor formei F-2 “Raport privind rezultatele financiare” al tuturor întreprinderilor care prezintă această formă la Departamentul Analizei Statistice și Sociologice a fost calculată povara fiscală în sectorul real al economiei pentru perioada 1992-1997. Calculele au arătat, că în acest interval de timp povara fiscală a atins valori mult mai mari (total în 1997 - 45%, în industrie 50%, agricultură – 40%, construcții – 38%).

În Republica Moldova povara fiscală este, evident, mai grea decât în alte țări și înăbușă dezvoltarea economică. Această povară “împinge” o cotă tot mai mare a agenților economici spre sectorul tenebru, reduce baza impozabilă pentru anii posteriori și agravează în continuu problema deficitului bugetar.

Calculele noastre au arătat că, în mediu, creșterea poverii fiscale cu un procent a dus la creșterea coraportului “evaziunii fiscale / veniturile bugetului consolidat” cu 2,5%. Aceasta, însă, nu înseamnă că diminuarea poverii fiscale va duce imediat, într-un mod automat, la creșterea încasărilor de impozite în buget.

Evoluția poverii fiscale în sectorul real al economiei

		Total impozite și plăți (mil. lei)	PIB (mil. lei - calculat după f.N.2)	Povara fiscală (%)
a. 1992 (cu cooperative)	Total	60.8	176.1	34.5
	Industrie	28.3	60.6	46.7
	Agricultura	13.7	59.6	23.0
	Construct.	2.8	9.5	29.5
	Comert	1.9	5.8	32.8
a. 1993 (cu cooperative)	Comunicat.	0.6	1.6	37.5
	Total	456.3	1183.6	38.6
	Industrie	183.8	452.9	40.6
	Agricultura	99.7	494.0	20.2
	Construct.	23.2	69.6	33.3
a. 1994 (fără cooperative)	Comert	19.9	53.7	37.1
	Comunicat.	3.7	11.0	33.6
	Total	1484.6	3520.9	42.2
	Industrie	751.8	1365.8	55.0
	Agricultura	229.0	980.8	23.3
a. 1995 (fără cooperative)	Construct.	84.5	193.5	43.7
	Comert	80.0	155.8	51.3
	Comunicat.	22.9	56.1	40.8
	Total	1782.0	3976.6	44.8
	Industrie	638.1	1221.4	52.2
a. 1996 (fără cooperative)	Agricultura	389.1	1233.9	31.5
	Construct.	97.7	221.0	44.2
	Comert	172.9	353.1	49.0
	Comunicat.	107.5	174.7	61.5
	Total	1924.5	3751.8	51.3
a. 1996 (fără cooperative)	Industrie	742.2	1186.9	62.5
	Agricultura	412.7	725.6	56.9
	Construct.	96.0	288.1	33.3
	Comert	280.6	566.1	49.6
	Comunicat.	108.8	292.4	37.2

1	Total	Rezidenti	2227.3	4957.2	44.9
		Nerezidenti	223.7	329.3	67.9
9	Industr.	Rezidenti	683.3	1369.4	49.9
		Nerezidenti	43.9	79.6	55.2
9	Agricult.	Energetica	262.7	-235.1	z
		Rezidenti	468.3	1188.3	39.4
		Nerezidenti	0.9	3.8	23.7
7	Constr.	Rezidenti	106.3	276.8	38.4
		Nerezidenti	1.2	5.8	20.7

Politica de diminuare a poverii fiscale cu scopul stimulării producerii este un proces treptat și trebuie să includă un set de măsuri:

- lămurirea populației a necesității ajustării cheltuielilor bugetului la diminuarea temporară a veniturilor în buget;
- pregătirea unui program educațional orientat spre explicarea consecințelor evaziunilor fiscale asupra bunăstării populației, educând o atitudine negativă față de fenomenul în cauză;
- pregătirea psihologică a agenților economici (prin toate mijloacele de informație posibile) pentru trecerea la un regim mai sever de efectuare a controalelor de către organele fiscale, explicând efectele pozitive așteptate de la o astfel de măsură, inclusiv posibila ușurare a poverii fiscale;
- crearea unui organ unic, investit cu funcții și drepturi suficiente de combatere a evaziunii fiscale (inclusiv cu dreptul de anchetare și aplicare a sancțiunilor administrative), care ar promova o politică unică referitoare la investigarea, depistarea și penalizarea persoanelor ce încalcă disciplina financiară;

- înăsprirea lucrului organelor de control fiscal (majorarea ratelor penale și a densității controalelor organelor fiscale până la un așa nivel, când evaziunea fiscală devine economic neeficientă);
- ca ultim pas în acest set de măsuri - diminuarea poverii fiscale.

Tranzacțiile ilicite de import-export. Formele de bază ale acestor tranzacții în Republica Moldova includ: contrabanda, pseudo-barterul, pseudo-exportul, tranzacțiile de import-export cu modificarea neîntemeiată a prețurilor și împărțirea beneficiului cu “partenerii”, operațiunile de schimb evident neechivalent, depășirea cotelor corespunzătoare la produsele destinate pentru export, pseudo-tranziturile, etc.

Conform datelor României (“Curierul Național”), volumul exportului de zahăr al Moldovei către România a depășit în 1997 volumul de zahăr produs pe teritoriul Republicii Moldova de 1,8 ori. De fapt, o bună parte din acest zahăr este produsă în Ucraina, iar certificatele de origine a producției au fost falsificate cu scopul de a obține un avantaj de pe urma acordului de comerț liber dintre România și Moldova.

În cadrul investigării a fost întreprins studiul simultan al surselor de informație din Rusia și Moldova referitoare la tranzacțiile de export-import dintre aceste țări în 1996 după un număr selectat de produse, care formează 47% din importul Moldovei din Rusia și 54% din export. Rezultatele analizei arată devieri esențiale. Cota devierilor la import (după valoarea absolută) a constituit 55% și 93% - la export. Este clar că asemenea devieri nu pot fi explicate doar prin Transnistria, ele se formează datorită tranzacțiilor ilicite. Pentru grupul de produse selectat pierderile pentru buget în rezultatul neachitării TVA constituie circa 35 milioane lei, neachitării accizelor numai pentru vinuri revenindu-i 48 milioane lei.

Este interesant faptul că pentru un șir de produse (țigări, șampanie) exportul a fost înregistrat la vama Moldovei, dar la vama Rusiei – nu. Aceasta a permis importatorilor în Rusia de a evita plata accizelor. Conform surselor Moldovei, prețul la rachiul exportat coincide practic cu prețul celui importat, în sursele ruse se menționează deja un preț practic de 3 ori mai mare. Importul de vin moldovenesc în Rusia este aproape de două ori mai mare, conform informației Rusiei, decât exportul înregistrat la vama Moldovei, prețul “crescând” cu 30%.

Lipsa de facto a unui hotar între Moldova și teritoriul Transnistriei și existența a două sisteme fiscale diferite pe aceste teritorii duc la pierderi considerabile în bugetul statului Moldova. Astfel, lipsa taxei pe valoare adăugată pe teritoriul Transnistriei duc la faptul, că produsele importate trec procedurile vamale pe teritoriul Transnistriei intrând pe teritoriul din dreapta Nistrului ca produse locale, evitând astfel plata TVA (în mediu 20%), agravând situația în buget și creând o competiție neloială produselor locale.

Complexul de prelucrare a tutunului. Drept una din metodele de estimare a volumului pieței negre în țară poate servi analiza dezechilibrului dintre producerea și repartiția a produselor de tutun. Această metodă a fost propusă de către Institutul Științelor Aplicative Sociale din Norvegia și aplicată de către Biroul Central Statistic al Letoniei. În cadrul investigării noastre a fost întreprinsă încercarea de a estima volumul minim al tranzacțiilor tenebre în industria de tutun.

Conform statisticii oficiale, în Republica Moldova au fost produse 9,6 miliarde bucăți de țigări. Din ele au fost exportate produse în valoare de 49737,8 mii \$ (în țările CSI – 20,89 mil. \$, adică circa 2 miliarde bucăți și în alte țări – 28,85 mil. \$, adică 5,8 miliarde bucăți). Au fost înregistrate la import 424,5 mii \$ (0,04 miliarde bucăți). Datele statistice pentru o perioadă îndelungată de timp arată că nivelul consumului intern de țigări în Republica Moldova alcătuiește circa 5 miliarde bucăți. Se alcătuiește bilanțul: Producere + Import = Consum + Export (schimbările în stocuri fiind neesențiale)

$$9.6 \text{ mlrd.buc.} + 0,04 \text{ mlrd.buc.} < 5 \text{ mlrd.buc.} + 7,8 \text{ mlrd.buc.}$$

$$9,64 \text{ mlrd.buc.} < 12,8 \text{ mlrd.buc. cu } 3,16 \text{ mlrd.buc.}$$

Aceste peste 3 miliarde de bucăți pot însemna sau import neînregistrat, sau producție nedeclarată, dar realizată pe teritoriul țării. În ambele cazuri aceasta înseamnă pierderi la buget în volum de circa 110 milioane lei. Aceasta este o estimare minimă, deoarece, conform unor surse, importul de țigări în Republica Moldova constituie circa 2 miliarde. În așa caz valoarea neechilibrată ar constitui 5 miliarde bucăți, iar încasările, corespunzător, mai mari.

Pe de altă parte, conform statisticii oficiale, în 1996 pe teritoriul Moldovei au fost vândute în comerțul cu amănuntul țigări în sumă de 17,3 milioane lei (circa 350 milioane bucăți). Aceasta înseamnă, că vânzările înregistrate de țigări constituie doar 7% din cele totale.

La 15 octombrie 1998 a fost semnat un acord între serviciul vamal al Moldovei și regiunii Cernăuți (Ucraina) pentru a combate în comun contrabanda. Deși aceasta este un moment pozitiv, totuși, circa 30-40% din hotarul statului nu sunt controlate de serviciul organelor moldovenești.

În Republica Moldova există practic două teritorii vamale. Este necesar de a aduce sistemul instituțional existent în corespundere cu situația curentă. Teritoriul din dreapta r. Nistru trebuie să devină un teritoriu vamal independent pentru torentele de mărfuri (cu deplasarea liberă a populației).

Pentru rezolvarea practică a problemei tranzacțiilor ilicite de import-export este necesar de a utiliza următoarele măsuri:

- dislocarea neîntârziată a serviciului vamal la hotar cu Transnistria;
- reforma vămii;
- atragerea la posturile de decizie în organele vamale responsabile pentru încasarea plăților în buget a specialiștilor străini plătiți din contul asistenței tehnice.

4. Sectorul real: economia oficială și subterană

Devieri in informatie referitoare la tranzactiile export - import dintre Moldova si Rusia 1996													
	Unita- tea de masura	I M P O R T						E X P O R T					
		Sursa din Rusia			Sursa din Moldova			Sursa din Rusia			Sursa din Moldova		
		Cantitatea	Mii \$	Preț mii \$/un	Cantitatea	Mii \$	Preț mii \$/un	Cantitatea	Mii \$	Preț mii \$/un	Cantitatea	Mii \$	Preț mii \$/un
Uleiuri vegetale	mii t							2.02	1894.7	936.12	1.20	1051.3	874.63
Zahar	mii t							66.96	35423.3	529.02	60.70	29761	490.29
Conserve de legume	mii t							38.38	28931.3	753.79	25.09	20261	807.40
Sucuri din fructe	mii t							9.63	6040.3	627.11	27.00	16213	600.50
Dulceturi, marmelade de fructe	mii t							3.66	4478.5	1223.30	3.16	4173.6	1322.64
Vinuri spumante	mii dl	2.40	49.9	20.84				1739.25	31888.5	18.33	2342.80	30685	13.10
Vermut	mii dl	3.37	73	21.68				286.24	4757.6	16.62	153.30	1355.9	8.84
Alte vinuri	mii dl	7.26	70.3	9.68	51.60	416	8.06	21774.54	231634	10.64	12178.90	92643	7.61
Alcool etilic	mii dl							239.00	2931	12.26	86.70	719.5	8.30
Rachiu	mii l	28.86	90.8	3.15	4.00	49.6	12.40	4133.83	17185.2	4.16	4063.00	14051	3.46
Materie prima de tutun si resturi	mii t	0.05	83.2	1733.33	0.03	59.3	1912.90	13.79	19611.5	1422.46	8.46	11085	1309.79
Tigari si tigarete	mii \$		191.8						2927			6697.5	
Carbune	mii t	137.38	6231.9	45.36	106.10	6518.6	61.44						
Pacura	mii t	38.85	2937.2	75.61	119.70	13041	108.95						
Gaz natural	mln m3	3154.00	182947	58.00	2038.10	118208.8	58.00						
Incaltaminte - total	mii per.	57.39	759.9	13.24	25.80	318.5	12.34	4178.73	28651.9	6.86	304.30	1308	4.30
Devieri - total	mii \$		76246			76246.1			214237			214237	
Cota devierilor in exp.(imp) in total	%		40			55			52			93	
Cota produselor in export - import total	%					46.99						53.49	

Complexul electro-energetic. Creșterea cotei pierderilor de energie electrică poate servi drept semnal al lărgirii fenomenului delapidării, producerii nedeclarate. Pierderile de energie electrică în Republica Moldova sunt comparabile și, uneori, întrec volumul de energie electrică produsă pe malul stâng al r. Nistru. Cota pierderilor și delapidărilor de energie electrică a crescut de la 10% din consumul total în 1990 până peste 30% în 1997, constituind, conform unor estimări, la nivel de țară zilnic circa 300 mii lei sau 100 milioane lei pe an. Conform standardelor internaționale, pierderile medii în rețelele de distribuție electrică constituie 9-12% din consumul total. În Republica Moldova această cotă deja nu poate fi lămurită numai prin gradul înalt de uzare al utilajului. Este vorba de o creștere a delapidărilor de energie electrică. Se observă o diferențiere în geografia acestor pierderi ce are impactul corespunzător asupra eficienței acestei activități economice. Astfel, în 1998 cota pierderilor de electricitate în rețelele de distribuție electrică alcătuiește 14,6% în Chișinău, 43,8% în centrul Moldovei, 41% la Nord, 40,7% – la Nord – Vest și 46,8% la Sudul Moldovei.

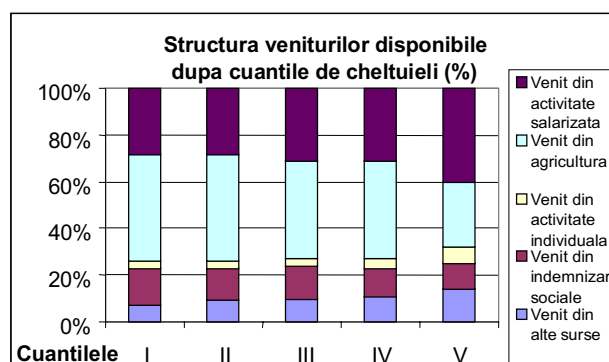
Dacă în SUA în timpul Marii Depresii Economice creșterea rapidă a prețurilor la resurse energetice a dus, în cele din urmă, la diminuarea practic de două ori a consumului de resurse energetice pe unitate de PNB (intensității energetice PNB), atunci în Republica Moldova numai pe parcursul ultimilor trei ani acest indicator a crescut cu 21%. Datoriile sectorului energetic cresc continuu.

Drept măsuri de soluționare a problemelor complexului dat servesc:

- implementarea planului de restructurare a întreprinderilor complexului energetic, incluzând ameliorarea colectării datoriilor, continuarea practicii de deconectare de la rețelele electrice a consumatorilor care n-au achitat plata pentru folosirea energiei;
- implementarea programului de privatizare a întreprinderilor complexului energetic – pregătirea întreprinderilor pentru licitații;
- elaborarea și aprobarea unui set de reguli de funcționare a întreprinderilor complexului energetic, ca monopolist natural în ramură, care să fie clare, stricte, transparente și previzibile;
- după efectuarea privatizării este necesar ca statul să-și asume datoriile acestui sector și să le reeșaloneze astfel, ca aceste datorii să nu aibă implicații asupra viitoarelor prețuri în complex (de altfel și așa înalte în comparație cu prețurile mondiale) care ar diminua competitivitatea producției locale.
- trecerea sistemului de dotare de la producătorii de energie electrică la păturile vulnerabile ale populației – protecția socială directă a acestor pături.

Un material vast pentru analiză prezintă informația Cercetării Sondajului Bugetelor Casnice efectuată de către Departamentul Analizei Statistice și Sociologice cu asistența tehnică și financiară a Băncii Mondiale. Conform datelor sondajului, în 1997 coeficientul decil, (dar mai bine zis, “cuantil”) sau veniturile a 20% din populația cea mai înstărită este de peste 7 ori mai mare decât veniturile a 20% din populația cea mai săracă (7,34 după venitul brut al gospodăriilor casnice, și 6,24 după venitul disponibil).

Structura acestor venituri arată că, pe măsura creșterii veniturilor, cota veniturilor din agricultură se diminuează, ceea ce este și logic. Dacă, însă, recurgem la cifre absolute, și interpretăm aceste date în lei pe persoană, tabloul se va schimba esențial. Astfel, veniturile

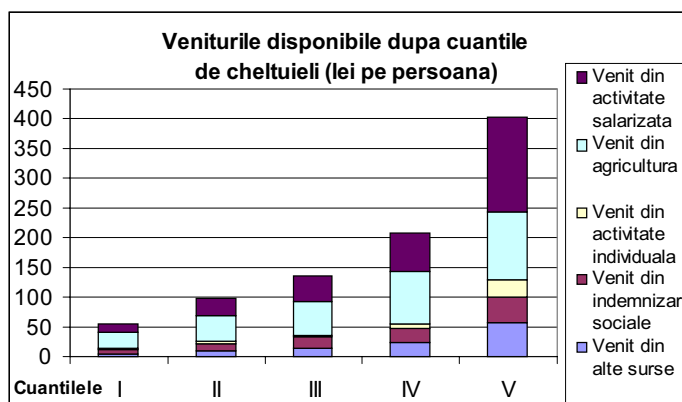

4. Sectorul real: economia oficială și subterană

din agricultură ale cuantilei V (cea mai înstărită) întrec același indicator pentru cuantila I (cea mai săracă) de peste 4,4 ori. Adică, în cea mai mare parte, veniturile păturilor celor mai înstărite se datorează anume lucrului în agricultură. Aceasta este puțin probabil.

Și mai suspicioasă este situația indemnizațiilor sociale. Odată cu creșterea veniturilor, diminuează cota indemnizațiilor sociale în veniturile totale ale populației – și aceasta este logic. Totodată, suma indemnizațiilor sociale pe cap de familie este de aproape 5 ori mai mare în familiile cu un nivel maxim de venituri. De cele mai multe beneficii sociale se bucură

păturile cu veniturile cele mai mari – un sistem social inechitabil. Situația este deosebit de dificilă în cazul falimentului politicii fiscale în Republica Moldova.

Conform metodologiei efectuării Cercetării Sondajului Bugetelor Casnice, respondentul trebuie să completeze fișele referitoare la veniturile și cheltuielile gospodăriei casnice în așa mod, ca să le balanseze de la bun început. Adică, discrepanța inițială dintre venituri și cheltuieli va fi explicată de către respondenți prin cadouri și împrumuturi, etc. Din informația sondajului dat, toți respondenții au fost grupați în cuantile după venituri (de la I până la V). Au fost selectate toate gospodăriile casnice, care obțin venituri din sectorul agricol pe diviziune – public și privat, la fel ca și sectorul neagricol – public și privat. Din tabele se vede clar creșterea cheltuielilor pentru fiecare produs odată cu creșterea veniturilor.

Comparația cheltuielilor pe cap de familie în gospodăriile casnice cu același nivel al veniturilor arată că în cazul în care cheltuielile pentru produse de primă necesitate (alimentare, haine, încălțăminte) sunt, în principiu, aceleași. Totuși cheltuielile de consum pentru carne și legume în sectorul privat agricol este în medie cu 64-65% mai mare decât în cel public. Cheltuielile pentru haine și încălțăminte în sectorul neagricol privat sunt în mediu cu 38% mai mari decât în sectorul neagricol public.

Situația se schimbă mai radical, când se compară nivelul de trai (dar, mai precis, prezența aparatelor video-audio, refrigeratoare noi în gospodăriile casnice) a eșantionului examinat. Astfel, în gospodăriile casnice ale sectorului privat neagricol sunt în mediu pe cap de familie mai multe cu 19% televizoare color noi, 25% - tehnică video – recorder și player, cu 17% mai multe seturi TV, cu 15% mai multe frigidere și congelatoare. Excepție face prezența autoturismelor și minibusurilor în gospodăriile casnice din cauza practicei răspândite de a înregistra autoturismele după părinți, care aparțin cuantilelor inferioare după venituri.

Chiar dacă s-ar putea de presupus că angajații sectorului public, spre deosebire de cel privat, nu au venituri nedeclarate în limitele sondajului dat, cei din sectorul privat, având formal înregistrate aceleași venituri, dispun de aproximativ 20% mai multe bunuri durabile (scumpe), adică real aparțin cuantilelor superioare după venituri. Dacă reieșim din faptul că și cei din sectorul public dosesc veniturile, atunci cota veniturilor nedeclarate este mare. Posibil, aceasta într-o careva măsură cauzează inechitatea sistemului social.

Cheltuieli pentru produse de prima necesitate in familiile din sectorul public si privat (lei/luna)

Paine

	I	II	III	IV	V	Total
Sectorul public in agricultura	7.05	10.26	18.21	20	27.95	14.74
Sectorul privat in agricultura	11.56	17.06	18.41	23.06	30.97	20.8
Sectorull public neagricol	14.05	17.06	17.85	20	24	21.4
Sectorul privat neagricol	11.19	17.31	19.27	20.12	25.62	22.78

Lapte

	I	II	III	IV	V	Total
Sectorul public in agricultura	3.99	13.26	21.12	28.97	32.23	20.77
Sectorul privat in agricultura	4.77	12.77	20.62	22.42	36.49	20.31
Sectorull public neagricol	1.33	5.31	7.17	11.35	17.73	13.34
Sectorul privat neagricol	1.92	5.48	6.65	10.32	17.73	13.64

Carne

	I	II	III	IV	V	Total
Sectorul public in agricultura	5.28	6.97	11.21	17.48	31.97	14.23
Sectorul privat in agricultura	5.6	11.95	16.28	29.42	47.12	23.02
Sectorull public neagricol	1.63	6.29	8.3	15.17	33.06	22.65
Sectorul privat neagricol	1	5.97	8.07	16.91	29.68	22.11

Legume

	I	II	III	IV	V	Total
Sectorul public in agricultura	10.29	23.04	34.31	37.04	47.41	31.23
Sectorul privat in agricultura	14.01	20.16	25.57	27.78	34.92	25.12
Sectorull public neagricol	7.87	12.01	15.52	18.29	26.83	21.61
Sectorul privat neagricol	5.22	12.19	13.5	16.3	25.73	20.89

Fructe

	I	II	III	IV	V	Total
Sectorul public in agricultura	1.26	2.03	4.89	7.77	12.68	5.69
Sectorul privat in agricultura	3.44	7.99	10	15.63	11.34	9.43
Sectorull public neagricol	0.93	1.99	2.77	5.97	8.33	6.27
Sectorul privat neagricol	0.1	1.17	2.36	3.05	7.14	5.13

Haine si incaltaminte

	I	II	III	IV	V	Total
Sectorul public in agricultura	0.04	3.55	6	14.04	47.64	12.34
Sectorul privat in agricultura	0.53	3.46	6.29	11.2	29.43	10.78
Sectorull public neagricol	2.15	3.25	3.54	9.47	40.1	24.47
Sectorul privat neagricol	0	2.03	5.44	9.96	53.32	33.84

Marfuri de uz îndelungat la luratorii sectorului public si privat (bucati pe membru de familie)

Autoturisme, minibus

	I	II	III	IV	V	Total
Sectorul public in agricultura	0.1	0.0588	0.1667	0	0.2308	0.1026
Sectorul privat in agricultura	0.012	0.0563	0.0902	0.1382	0.1221	0.0872
Sectorul public neagricol	0.1	0.0845	0.1759	0.1973	0.2928	0.2213
Sectorul privat neagricol	0	0.1333	0.0444	0.1333	0.2018	0.1551

TV color noi

	I	II	III	IV	V	Total
Sectorul public in agricultura	0	0.0588	0.1667	0.15	0.0769	0.0769
Sectorul privat in agricultura	0.0482	0.0875	0.0574	0.122	0.1679	0.1002
Sectorul public neagricol	0.05	0.1268	0.0741	0.1769	0.2025	0.1601
Sectorul privat neagricol	0.0625	0.2222	0.2	0.2111	0.1973	0.1981

Video recordere, playere noi

	I	II	III	IV	V	Total
Sectorul public in agricultura	0	0.0588	0	0.05	0.0769	0.0385
Sectorul privat in agricultura	0.012	0	0.0328	0.0569	0.0458	0.0291
Sectorul public neagricol	0.025	0.0423	0.093	0.884	0.0685	0.05872
Sectorul privat neagricol	0.0625	0.111	0.0222	0.0333	0.0942	0.074

TV noi

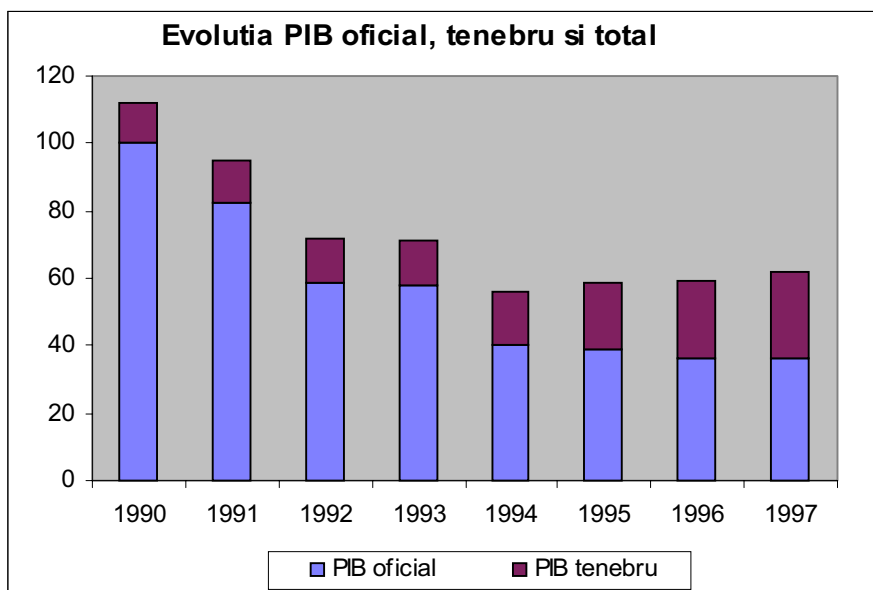
	I	II	III	IV	V	Total
Sectorul public in agricultura	0	0.2353	0.2222	0.1	0.0769	0.141
Sectorul privat in agricultura	0.1084	0.15	0.1393	0.1626	0.1908	0.1535
Sectorul public neagricol	0.125	0.169	0.1019	0.2041	0.271	0.2111
Sectorul privat neagricol	0.0625	0.3333	0.3111	0.2667	0.2242	0.2482

Frigidere noi

	I	II	III	IV	V	Total
Sectorul public in agricultura	0	0.0588	0.1111	0.1	0.1538	0.0897
Sectorul privat in agricultura	0.0241	0.0063	0.0328	0.0325	0.0687	0.0323
Sectorul public neagricol	0.1000	0.0282	0.0741	0.0748	0.0779	0.0728
Sectorul privat neagricol	0	0.0444	0.0889	0.1	0.0817	0.0788

Evaluarea volumului economiei tenebre în Republica Moldova după un set de metode ne-a arătat, că raportul ei în comparație cu cea formală a atins valori înalte (55-60%). Începând cu anii 1994-1995 economia națională, fiind formată din cea tenebră alăturată la cea formală, se află în creștere. Declinul real economic în Republica Moldova este relativ mai domol și constituie nu 63%, cum afirmă statistica oficială, dar puțin peste 40%.

Conform datelor Departamentului pentru combatere a crimelor economico -

financiare al Ministerului de Afaceri Interne, în primele nouă luni ale anului 1998 numai de către acest departament au fost înregistrate 2406 crime economice (cu 174 mai multe decât în perioada respectivă a anului precedent), volumul pierderilor a fost estimat la 66 milioane lei, din care 27 milioane lei au fost deja rambursate.

Au fost comise 1321 violări ale proprietății (cu 4,5% mai mult în comparație cu perioada respectivă a anului 1997), 554 crime financiare, 65 evaziuni fiscale. Cota majoră a violărilor economice a avut loc (sau, mai bine zis, a fost înregistrată) în sectorul agricol (435 cazuri) și în sistemul căii ferate (154 cazuri).

La 23 octombrie 1998 Președinții Moldovei, României și a Ucrainei, Petru Lucinschi, Emil Constantinescu și Leonid Kucima au semnat Memorandumul cu privire la Combaterea Crimei, care prevede luarea măsurilor comune pentru combaterea terorismului și crimei internaționale, operațiunilor ilicite cu armament, muniții, substanțe explozive și toxice, materiale nucleare radioactive, traficului ilicit de droguri, falsificării banilor și documentelor, crimelor economice.

Și totuși aceasta nu este suficient. Economia tenebră este o problemă complexă și cere o studiere minuțioasă de către experți în diferite ramuri. Este necesar de a elabora metodologia unei scheme de stat de abordare a problemei economiei tenebre utilizând experiența internațională în acest domeniu. Este necesară o dorință reală, dar nu declarativă, a combaterii fenomenului în cauză.